

משרד החינוך

חוזר המנהלת הכללית

הוראות קבע

בעלי החיים במוסד החינוכי

עד/3(ב)

חשוון התשע"ג - נובמבר 2013

לתשומת לב המנהלים והמורים

לפי האמור בסעיף 3(א) ל"תקנות חינוך ממלכתי (סדרי פיקוח) התשל"ג-1973", הוראות המנהל הכללי המופיעות בחוזרי המנכ"ל מחייבות את המנהלים ואת המורים, ועליהם לנהוג לפיהן.

חוברת זו מרכזת לנוחותכם את ההוראות שהתפרסמו בחודש שבו היא יצאה לאור. עם זאת, מאחר שחלים מזמן לזמן שינויים ותיקונים בהוראות המנכ"ל, על המשתמש בחוברת מוטלת האחריות לבדוק באתר משרד החינוך אם חלו שינויים בהוראות ממועד פרסום החוברת. יש לפעול בהתאם להנחיות המעודכנות ביותר בכל נושא.

תוכן העניינים

		9. תכניות לימודים
		9.4 חינוך לערכים
5	9.4-10	בעלי חיים במוסד החינוכי
5		מבוא
9	1.	כללי
9	2.	רקע
10	3.	המרחב הזואולוגי ותפקידי האחראי
10	3.1	הגדרת מרחב זואולוגי
11	3.2	תפקידי האחראי על המרחב הזואולוגי והכשרתו
12	4.	תהליך התכנון וההקמה של מרחב זואולוגי
12	4.1	מחויבות לעמוד בהוראות ובכללים
12	4.2	הקמת ועדת היגוי
13	4.3	פעילות חינוכית מקדימה
13	4.4	תהליך הקמת המרחב הזואולוגי
14	5.	תפעול המרחב הזואולוגי
15	6.	סוגי בעלי החיים המותרים והאסורים להחזקה במוסדות החינוך
15	6.1	בעלי החיים המותרים לגידול בתוך מבנה בית הספר וגן הילדים
17	6.2	בעלי חיים המותרים לגידול מחוץ למבנה בית הספר וגן הילדים
18	6.3	בעלי חיים האסורים לגידול
18	7.	עקרונות הטיפול השוטף במרחב הזואולוגי
18	7.1	תזונה
19	7.2	ניקיון והיגיינה
19	7.3	טיפול וטרינרי
20	7.4	הטיפול בבעל חיים חולה
20	7.5	בריחת בעלי חיים
21	7.6	ניהול מידע – רישום ותיעוד
21	8.	פיקוח על הרבייה
22	9.	קליטת בעל חיים חדש במרחב הזואולוגי
23	10.	מוות של בעל חיים
23	10.1	מוות של בעל חיים במוסד החינוכי
24	10.2	מוות של בעל חיים מחוץ לבית הספר
24	11.	כללי ההתנהגות של תלמידים עם בעלי חיים
24	11.1	כללי
24	11.2	כללי ההתנהגות
25	11.3	הפעולות להטמעת כללי ההתנהגות

26	12.	הטיפול בבעלי חיים בתקופת החופשה מלימודים
26	13.	שילוב תלמידים במרחב הזואולוגי
27	14.	אלימות והתעללות בבעלי חיים
27	14.1	כללי
27	14.2	הפעולות שיש לנקוט במקרה של פגיעה בבעל חיים
28	14.3	מניעת התאכזרות לבעלי חיים
29	15.	ניסויים בבעלי חיים
29	16.	בעלי חיים שאינם חלק מהמרחב הזואולוגי במוסד החינוכי
31	17.	יום בעלי החיים
31	17.1	יום י"א באייר – יום בעלי החיים בבתי הספר
31	17.2	רעיונות והצעות לפעילות בבתי הספר ב"יום בעלי החיים בישראל"
31	18.	הוראות בטיחות (בנוסף להוראות הבטיחות בחוזר הוראות הקבע סב/6(ב), סעיף 30-5.1, ס"ק 3)
32	18.1	השגחה
33	18.2	מיקום בית הגידול וסביבתו
	19.	נספחים
	1	נספח 1 החוברת "הקמה, אחזקה וטיפול בבעלי-חיים בפנינות חי וסביבת לימוד במוסדות חינוך"
36	2	נספח 2 תכנון פרויקטים עם בעלי חיים בבתי ספר
37	3	נספח 3 חוקים ותקנות בנושא צער בעלי חיים והגנת חיות הבר
40	4	נספח 4 תכניות בנושא בעלי חיים
42	5	נספח 5 טופס לדיווח על גנבת/בריחת חיית בר
49	6	נספח 6 ספרות מומלצת בגיל הרך
50		

9. תכניות לימודים

9.4 חינוך לערכים

9.4-10 בעלי חיים במוסד החינוכי

מבוא

תמצית

נושא היחס לבעלי חיים והשימוש בהם כאמצעי חינוכי וטיפול נפוץ במערכת החינוך, ולכן המשרד רואה לנכון להביא לעובדי ההוראה את הכללים המחייבים לטיפול בבעלי חיים ולהתייחסות אליהם ולעדכנם לפי הצורך.

אנשי מערכת החינוך העוסקים בתחום של בעלי חיים כאמצעי חינוכי וטיפול מתמקדים בעיקר בשני היבטים:

- ההיבט הראשון עוסק ביחס של חמלה ורגישות לבעלי חיים ובהקניית התפיסה ההומנית כי חובתנו לתת לבעלי החיים כבוד ויחס הוגן ולספק להם הגנה ותנאים הולמים תוך הכרת אורחות חייהם וצורכיהם.

- ההיבט השני עוסק בקשר המיוחד בין ילדים לבעלי חיים. הניסיון והמחקר מצביעים על התועלת הרבה שאפשר להפיק מקשר זה ועל האפשרות להקנות ערכים, מיומנויות וכישורי חיים בעזרת בעלי חיים.

הקשר עם בעלי חיים מסייע בפיתוח אמפתיה ואחריות אישית ובהפחתת אלימות ובמניעתה, ומאפשר התייחסות לנושאים סביבתיים ואקולוגיים המסייעים לשמירת הטבע והסביבה והנרכשים דרך ההיכרות עם בעלי החיים.

כתוצאה מריבוי תכניות המשלבות בעלי חיים מיום שהופיע חוזר המנכ"ל האחרון בנושא (חוזר הוראות הקבע ס/ו3(ג)) נוצר הצורך בחוזר חדש שיסדיר את דרכי העבודה עם בעלי חיים, יבהיר את דרישות ההסדרה ואת ההיתרים הנדרשים לגבי החזקת בעלי חיים בשביה ויחייב לעמוד בהן ויעדכן את העוסקים בתחום בהתאם לשינויים שחלו בשנים אחרונות.

התוקף: החל מ-1 בנובמבר 2013.

התחולה: גני הילדים, בתי הספר היסודיים ובתי הספר העל-יסודיים – חטיבות הביניים והתיכונים – בבתי הספר הממלכתיים והממלכתיים-דתיים במגזר היהודי והערבי.

הסטטוס: החלפה.

חוזרים קודמים באותו נושא

- סעיף 9.4-6 בחוזר הוראות הקבע סו/3(ג), "בעלי חיים במוסד החינוכי" – **מבוטל**
- סעיף 5.1-34 בחוזר הוראות הקבע סב/9(א), "כללי אחזקה של בעלי חיים וטיפול בהם במוסדות החינוך" – **בתוקף**
- סעיף 5.1-30 בחוזר הוראות הקבע סב/6(ב), "הבטחת הבטיחות בשיעורי חקלאות במשק החקלאי, בפניות חי ובפנימיות" – **בתוקף**
- סעיף 379 בחוזר נו/10, "טיפול בבעלי חיים בתקופת החופשות ממוסדות החינוך" – **מבוטל**.

חוזרים קודמים בנושאים קשורים

- סעיף 2.1-12 בחוזר הוראות הקבע תשע"א/1(א), "יצירת אקלים בטוח וצמצום האלימות במוסדות החינוך" – **בתוקף**
- סעיף 9.4-1 בחוזר סא/1(א), "יישום החוק לפיקוח על ניסויים בבעלי חיים" – **בתוקף**.

המשנה החינוכית

טיפול חמלה ויחס חיובי לבעלי חיים משמש גורם מקדם לטיפול ערכים, כישורי חיים ומיומנויות אצל התלמידים ולשמירה על הטבע ועל הסביבה.

התפוצה

הגנות והמורים בבתי הספר היסודיים, בחטיבות הביניים ובתיכונים והיועצים והחינוכיים באותן שכבות.

הגורם האחראי

א. שם היחידה

1. שפ"י, המינהל הפדגוגי
2. המינהל לחינוך התיישבותי ועליית הנוער

ב. בעל התפקיד

1. הגב' ריקי בצרי, יועצת תחום בעלי חיים בשפ"י
2. מר אבי אלקיים, המפמ"ר למדעי החקלאות

ג. מס' הטלפון

1. 054-8052111
2. 050-6282423

ד. כתובת הדוא"ל

1. rbassry@gmail.com
2. avie@kfar-olami.org.il

תוכן העניינים

1. כללי
2. רקע
3. המרחב הזואולוגי ותפקיד האחראי
4. תהליך התכנון וההקמה של מרחב זואולוגי
5. תפעול המרחב הזואולוגי
6. סוגי בעלי החיים המותרים והאסורים להחזקה במוסדות החינוך
7. עקרונות הטיפול השוטף במרחב הזואולוגי
8. פיקוח על הרבייה
9. קליטת בעל חיים חדש במרחב הזואולוגי
10. מוות של בעל חיים
11. כללי התנהגות של תלמידים עם בעלי חיים
12. הטיפול בבעלי חיים בתקופת החופשה מלימודים
13. שילוב תלמידים במרחב הזואולוגי
14. אלימות והתעללות בבעלי חיים
15. ניסויים בבעלי חיים
16. בעלי חיים שאינם חלק מהמרחב הזואולוגי במוסד החינוכי

17. יום בעלי החיים
18. הוראות בטיחות (בנוסף להוראות הבטיחות בחוזר הוראות הקבע סב/6(ב), סעיף 5.1-30, ס"ק 3)
19. נספחים
- נספח 1: "הקמה, אחזקה וטיפול בבעלי חיים בפינות חי וסביבת לימוד במוסדות החינוך"
- נספח 2: "תכנון פרויקטים עם בעלי חיים בבתי ספר" – סיכום הרצאה
- נספח 3: חוקים ותקנות בנושא צער בעלי חיים והגנת חיות הבר
- נספח 4: תכניות בנושא בעלי חיים
- נספח 5: טופס לדיווח על גניבה/בריחת חיות בר
- נספח 6: ספרות מומלצת לגיל הרך.

1. כללי

חוזר זה מבוסס על חוזר הוראות הקבע סו/3(ג), סעיף 6-9.4. **בחוזר זה שונה המושג "פינת חי" ל"מרחב זואולוגי"**. המרחבים הזואולוגיים יחליפו את פינות החי ויכללו, בנוסף לבעלי חיים בשבי, גם מרחבים אקולוגיים שיאפשרו קיום ומשיכה של בעלי חיים מהטבע ומהסביבה אל תוך המוסד החינוכי. **עמידה בכל הקריטריונים המפורטים בחוזר זה תקנה למוסד החינוכי תו תקן.**

התו יאושר מדי שנה.

2. רקע

2.1 פינות חי רבות הוקמו ומוקמות בבתי הספר, ותופעת ההיעזרות בבעלי חיים במוסדות החינוך מתרחבת מדי שנה. במקביל אנו מדווחים על מקרים של פגיעה בבעלי חיים ועל התאכזרות אליהם, על הזנחתם או על חוסר כבוד וחוסר התחשבות בהם ובצורכיהם. תופעות אלה מתרחשות לפעמים מתוך חוסר ידע ואי-הבנה ולפעמים מתוך אכזריות לשמה. אפשר להבחין בכמה סיבות שבגללן בעלי חיים נפגעים:

א. **חוסר ידע של הנהלת בית הספר, המורים והתלמידים:** כתוצאה מחוסר ידע ומאי-הכרת תנאי הגידול העומדים בקריטריונים של חוזר זה ושל חוק צער בעלי חיים מתרחשות תופעות כגון אלה: הזנחה – בעיקר בסופי שבוע ובחופשות – האכלה במזון לא מתאים, מגע לא נכון עם בעלי חיים כמו חיבוקם בחוזקה, טלטולם שלא לצורך, ליטוף בעלי חיים שאינם מותאמים לכך, אחיזה לא נכונה וכו'. קיימת סברה מוטעית כי בעל החיים אינו חש כאב.

ב. **חוסר הבחנה של ילדים ומבוגרים בין שובבות להתאכזרות:** לעתים מבוגרים וילדים מתייחסים להתעללות בבעלי חיים כאל מעשה שובבות המעורר חיוך או התעלמות, עובדה המעודדת את המשך התופעה.

ג. **סיבות רגשיות-נפשיות:** תלמיד הסובל מהפרעות התנהגות, תלמיד מוכה או חשוף לסביבה אלימה – תלמיד כזה עלול להתעלל בבעלי חיים.

חשוב לציין כי קיימת נורמה רווחת של אי-דיווח על אלימות ועל התעללות בבעלי חיים. בחוזר זה מומלץ שמנהל בית הספר והגורם הטיפולי במוסד החינוכי יהיו אחראים על הטיפול ועל הדיווח על פגיעה בבעלי החיים (ראה סעיף ב-14 להלן). מחקרים מלמדים כי ילדים המתעללים בבעלי חיים עלולים לפגוע בבני אדם בבגרותם.

2.2 מוסדות חינוך רבים מחזיקים בעלי חיים במטרה לחנך לאהבה, לשמירה על הטבע, לאחריות ולחמלה ובמחשבה שאחזקת בעלי חיים תתרום להתפתחותם הרגשית של תלמידיהם. קיימים מוסדות חינוך המשמשים דוגמה חיובית באופן הטיפול בבעלי החיים ובדרך החזקתם, המאפשרת למידה והפנמת ערכים, אולם לעתים אנו נתקלים בפינות חי שתנאי ההחזקה בהם ירודים ואופן הטיפול בבעלי החיים משמש מודל שלילי לתלמידים, שאינו הולם את הערכים שמוסדות החינוך מטפחים, ואף מנוגד להם.

2.3 בחוזר זה מושם דגש על הנקודות האלה :

- א. החובה לשמור על רווחת בעלי החיים ולהקפיד על מתן יחס הוגן להם
- ב. האפשרויות ללמוד לכבד את צורכי בעלי החיים גם ללא מרחב זואולוגי
- ג. שילוב נכון ובטוח של תלמידים בפעילויות עם בעלי חיים
- ד. מניעת אלימות ופיתוח חמלה ורגישות כלפי בעלי חיים
- ה. התנאים המחייבים את המעוניינים לגדל בעלי חיים במוסדות החינוך
- ו. היחס לבעלי החיים בתוך המרחב הזואולוגי ומחוצה לו
- ז. התנאים המחייבים את המעוניינים להביא מפעיל עם בעלי חיים לתוך המוסד החינוכי
- ח. מיני בעלי החיים המתאימים לשילוב במסגרת מוסדות החינוך

3. המרחב הזואולוגי ותפקידי האחראי

3.1 הגדרת מרחב זואולוגי

לפי חוזר זה מרחב זואולוגי הוא כל מקום או כל מתקן שמוחזקים בהם בעלי חיים בדרך קבע. גם בעל חיים אחד במוסד החינוכי מחייב את קיום הנהלים המפורטים בחוזר.

3.2 תפקידי האחראי על המרחב הזואולוגי והכשרתו

- א. בכל מוסד חינוכי שיש בו מרחב זואולוגי ימנה מנהל בית הספר אחראי מצוות בית הספר.
  - ב. האחראי על המרחב הזואולוגי יישא באחריות על שלומם של בעלי החיים, על בריאותם ועל רווחתם על כל המשתמע מכך.
  - ג. האחראי על המרחב הזואולוגי ידאג לאחזקת בעלי החיים ולטיפול הנאות בהם גם בחופשות.
  - ד. האחראי על המרחב הזואולוגי יהיה בעל ידע וכלים לגידול מיני בעלי החיים שבאחריותו.
  - ה. לאחראי על המרחב הזואולוגי ימונה ממלא מקום בוגר, שידאג לבעלי החיים בעת היעדרו.
  - ו. האחראי על המרחב הזואולוגי או ממלא מקומו יערכו ביקורות במרחב הזואולוגי פעמיים ביום לפחות, בתחילת יום הלימודים ובסופו.
  - ז. האחראי יודאג כי יוסדרו כל ההיתרים הנדרשים להחזקת בעלי החיים במקום מרשות הטבע והגנים, מהשירותים הווטרינרים ומגופים אחרים, על פי הצורך.
  - ח. הכשרת האחראי למרחב הזואולוגי תיעשה באמצעות השתלמות באחת מהמכללות המוכרות על ידי משרד החינוך או בהשתלמות במשרד החינוך.
- ההכשרה, בהיקף של 90 שעות לפחות, תכלול השתלמות בנושאים אלו: הוראות בטיחות, חוקים ותקנות; עקרונות גידול בעלי חיים בשבי; רווחת בעלי החיים ומניעת צער בעלי חיים (60 שעות); היבטים פדגוגיים בעבודה עם ילדים ועם בעלי חיים (30 שעות).
- אחראי על מרחב זואולוגי קטן (עד 3 כלובים או פחות מעשרה פרטים) ישתתף בהשתלמות מצומצמת (30 שעות).
- מטפל המחזיק חיות בר יעבור הכשרה למטפל בחיות בר בהתאם למדיניות רשות הטבע והגנים.

4. תהליך התכנון וההקמה של מרחב זואולוגי

4.1 מחויבות לעמוד בהוראות ובכללים

- א. מוסד חינוכי המקים מרחב זואולוגי, או שברשותו מרחב זואולוגי, חייב לקבל תו תקן. תו התקן יחודש מדי שנה.
- ב. הקמת מרחב זואולוגי במוסדות חינוך מחייבת חשיבה ושיקול דעת מעמיקים. מדובר באחריות לטווח ארוך ובפעילות שאינה נפסקת גם בשבתות ובחופשות. הזנחה וחוסר מתן תשומת לב עלולים לגרום סבל לבעלי החיים ולהעביר מסרים מנוגדים לערכים שמערכת החינוך מתכוונת להנחיל לתלמידים, כמו כבוד, רגישות, חמלה וכד'.
- ג. אין לבנות מרחב זואולוגי ואין להחזיק במוסד החינוכי בעלי חיים ללא היכולת לעמוד בהוראות החקיקה הרלוונטית ובכללים המפורטים בחוזר זה. מוסד חינוכי השוקל להקים מרחב זואולוגי חייב, בשלב קבלת ההחלטות, להיוועץ בגורמים האלה:

(1) מדריכים מטעם היחידה לייעוץ והדרכה בנושא בעלי חיים במערכת החינוך:

- בבתי הספר היסודיים והעל-יסודיים: הגב' יפית בר-און,
טל' 050-7632741, דוא"ל yafit.bo@gmail.com; מר ז'אן
אטלי, טל' 052-4847686, דוא"ל erez1986@012.net.il

- בגני ילדים: הגב' ברברה אנדרס, טל' 054-4751453, דוא"ל
barbaraan@education.gov.il

(2) הרופא הווטרנר הרשותי

(3) במקרה של החזקת חיות בר (בהתאם להגדרתן בחוק להגנת חיות הבר) – הממונה על החזקת חיות בר בשביה ברשות הטבע והגנים, מר אורי ליניאל, טל' 0577762222, מירס 2222*77, orilin@npa.org.il

4.2 הקמת ועדת היגוי

מוסד חינוכי השוקל להקים מרחב זואולוגי חייב למנות ועדת היגוי שתלווה את ההקמה ואת התפעול של המרחב הזואולוגי. בוועדת ההיגוי רצוי שישתתפו מנהל בית הספר או סגנו, היועץ החינוכי, נציג ועד ההורים, נציג מועצת התלמידים, פסיכולוג חינוכי, וטרינר ומורים המעוניינים להיות חלק פעיל מהמרחב הזואולוגי ומדריך מלווה.

4.3 פעילות חינוכית מקדימה

המוסד החינוכי חייב לדאוג לפעילות חינוכית המשלבת נושאים אלו: היכרות עם בעלי החיים המועמדים לאכלס את המרחב הזואולוגי, רקע תיאורטי, שמירה על הטבע, חוק צער בעלי חיים ותקנותיו, החוק להגנת חיית הבר (ראה בנספחים) וכד'.

4.4 תהליך הקמת המרחב הזואולוגי

א. תהליך הקמת המרחב הזואולוגי יכול שישלוש שלבים:

שלב א'

ועדת ההיגוי תנסח את ה"אני מאמין" של המרחב הזואולוגי תוך התייחסות לנושאים האלה:

- מטרת הקמתו של המרחב הזואולוגי
- הפעילות המתוכננת במרחב הזואולוגי
- מגוון בעלי החיים במרחב הזואולוגי ומספרם
- אופיו וגודלו של המרחב הזואולוגי והתאמתו לצורכי בעלי החיים, לאוכלוסיית התלמידים, לצוות בית הספר ולמטרות שהציבה הוועדה
- מקורות המימון להקמת המרחב הזואולוגי (בכפפות לעמידה בהוראות חוזר המנכ"ל בנושא "תשלומי הורים")
- מקורות המימון לאחזקה שוטפת של המרחב הזואולוגי, ובכלל זה הזנה מתאימה, טיפולים וטרינריים ותגמול האחראי למרחב הזואולוגי.

שלב ב'

משהוחלט על הקמת מרחב זואולוגי יש לפעול כדלקמן:

- יש להגדיר את גודלו.
- יש להגדיר את מגוון בעלי החיים בו.
- יש להגדיר את מספר בעלי החיים בו.
- יש למנות את צוות התכנון שלו.
- יש למנות את צוות התפעול שלו, הכולל את האחראי על המרחב הזואולוגי ואת מחליפו.

- יש לדאוג להסדרת היתרים מתאימים לאחזקת חיות בר מרשות הטבע והגנים (לרבות היתר העברה) ומהשירותים הווטרינרים.

שלב ג'

- בתכנון המרחב הזואולוגי יש למלא דרישות אלו:
  - חובה לגייס לצוות התכנון אנשי מקצוע: זואולוג המתמחה בתכנון מרחבים זואולוגיים ואדריכל.
  - יש להכין תכניות ביצוע.
  - יש לדאוג לאישורים לבנייה מהרשות המקומית.
  - בכל מקרה של הקמת מרחב זואולוגי מחוץ למבנה של המוסד החינוכי ובכל מקרה שבונים בו כלוב עם גג יש צורך לקבל אישור של מהנדס בטיחות.
  - יש להחליט על מיני בעלי החיים שיוחזקו במרחב הזואולוגי ולבנות את הכלובים בהתאם.
- ב. הנחיות מפורטות וקריטריונים לתכנון ולבנייה המותאמים לצורכי בעלי החיים נמצאים במדריך להקמה, לאחזקה ולטיפול בבעלי חיים בפינות חי במוסדות החינוך (ראה בנספח 1). לגבי חיות בר, תנאי הסף המחייבים לגבי חלק מהמינים מפורסמים באתר האינטרנט של רשות הטבע והגנים. אפשר להגיע אליהם גם באמצעות הממונה על חיות הבר בשביה ברשות הטבע והגנים.
- ג. בתכנון מרחב זואולוגי בחצר המוסד החינוכי מומלץ לשלב סביבות חיים כגון עצים, שיחים, גינת פרפרים, ערוגת פרחי בר, קן נמלים, גינות ירק וכד'. מעקב ותצפית בסביבה טבעית מאפשרים גם את הבנת הקשר בין עונת השנה ובין הופעת בעלי החיים ואופן התנהגותם.

5. תפעול המרחב הזואולוגי

- 5.1 מוסדות חינוך שיש בהם פינת חי ישנה או מרחבים זואולוגיים חדשים חייבים לבדוק אם הם עומדים בהנחיות ובכללים המופיעים בחוזר זה ולהיערך בהתאם כדי לקבל תו תקן.

מומלץ להיוועץ ביחידה לייעוץ ולהדרכה בנושא בעלי חיים במערכת החינוך.

5.2 הכלובים במרחב הזואולוגי חייבים להיבנות לפי המינימום הנדרש על פי הנחיות רשות הטבע והגנים לגבי חיות בר וכן על פי הפירוט הקיים במדריך להקמה, לאחזקה ולטיפול בבעלי חיים בפינות חי במוסדות החינוך (ראה בנספח 1). במקרה של אי-התאמה בדרישות יש לפעול לפי הדרישה המחמירה.

5.3 הכלובים יותאמו לצורכי המטפל, הווטרנר והתלמידים, ויאפשרו גישה לתצפית נוחה, בלי להפריע לבעלי החיים הנצפים.

5.4 המרחב הזואולוגי חייב להיות בפיקוח ובמעקב וטרינרי. אפשר להסתייע בשירות הווטרנרי הרשותי.

5.5 נוסף להוראות ולכללים בחוזר זה על מנהל המוסד החינוכי לדאוג לקיום חוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים), התשנ"ד-1994, והחוק להגנת חייית הבר, התשט"ו-1955, כולל תקנותיהם (ראה נספחים).

5.6 אחזקת חיות בר במרחב הזואולוגי מחייבת קבלת היתר בכתב מראש מרשות הטבע והגנים. על כל מוסד חינוכי לפנות באופן עצמאי לקבלת ההיתר באמצעות האחראי על המרחב הזואולוגי. ההיתר יופק על שמו של האחראי ותחול עליו אחריות פלילית לכל חריגה מההיתר להחזקת חיות בר במקום.

5.7 חשוב להדגיש כי החזקת חיות בר ללא היתר בתוקף היא עברה פלילית. במקרה של הגעת חייית בר לתחומי המוסד החינוכי יש לדאוג לה לתנאי גידול הכרחיים כמו מזון ומחסה, לדווח לפקח רשות הטבע והגנים ולפעול לפי הוראותיו.

5.8 תפעול המרחב הזואולוגי יהיה באחריותו של הממונה, בהתאם להוראות חוזר זה, בשיתוף צוות המורים והתלמידים, וילווה בתהליך לימודי-חינוכי.

6. סוגי בעלי החיים המותרים והאסורים להחזקה במוסדות החינוך

6.1 בעלי החיים המותרים לגידול בתוך מבנה בית הספר וגן הילדים

א. יונקים

- מכרסמים: אוגר זהוב, אוגר סיבירי, חולדה, עכבר מצוי וגרביל

- **קבייתיים וארנביים:** קבייה וארנבון (מומלצים מינים ננסיים כמו פני-אריה ושמוטי אוזניים)
  - **צינצ'לתיים:** צינצ'ילה צמרית ודגו
  - **טורפים: חמוס (אסור לגדלו בגן הילדים)**
  - **חתוליים:** חתול בית.
- הערה: להדרכה בנושא חתולי בית יש לפנות אל מר ארנון פרימוב, מנהל היחידה לחינוך, אגודת S.O.S חיות, טל' 03-7441349, או אל הגב' ישראלה פוקס, מדריכת שפ"י, טל' 054-9701955.

ב. עופות

- **ציפורי שיר:** פינקים וכנרים
  - **תוכיים:** תוכון גמדי, קוקטיל, תוכי אהבה, דררה, קניור, קוואקר, רוסלות ולורי ממינים המותרים לסחר בישראל על פי מדיניות רשות הטבע והגנים.
  - **יונאיים:** תורים ממינים שונים (תור טבעת, תור יהלום וכו') המותרים לסחר בישראל על פי מדיניות רשות הטבע והגנים ולא ממינים ישראלים.
- הערה: הפגיעה בעופות למטרת הגידול (קיצוץ כנפיים או מקור וכד') אסורה. מעשה זה נוגד את עקרון הכבוד והחמלה לבעלי חיים.

ג. זוחלים

- **נחשים:** בירית, נחש מלך, כרכן ובול סנק **(אסור לגדל נחשים בגני הילדים)**
- **לטאות:** חרדונים, שממיות וחומטים לא ממינים ישראלים המותרים בסחר. (לדוגמה: לטאת צלחת סודנית, חומט כחול לשון, שממית נמרית, חרדון מזוקן ואיגואנה; **מומלץ לא לגדל זוחלים בגן הילדים.**)

ד. דו-חיים

מחלקת הדו-חיים נמצאים בסכנת הכחדה בגלל היעלמותן של סביבות חיים לחות; לכן אין לאסוף אותם מהסביבה הטבעית ולגדל אותם בתוך המוסד החינוכי. בהתאם למדיניות רשות הטבע והגנים דו-חיים למיניהם אסורים באופן גורף להחזקה במרחבים זואולוגים גם בשל מחלות שונות שהם עשויים לשאת ולהעביר.

על מרחבים זואולוגים שהיה בהם מצאי דו-חיים בעבר לפנות לרשות הטבע והגנים לשם קבלת היתר החזקה.

אפשר להציל דו-חיים – צפרדעים וקרפדות – לעודד את הגעתם למרחב הזואולוגי ולעקוב אחר התפתחות הראשנים על ידי בניית ברכה אקולוגית המאושרת על ידי רשות הטבע והגנים.

ה. דגים

דגים משריצים ודגים מטילי ביצים, למעט אלו המופיעים ברשימת בעלי החיים האסורים לגידול ומינים ישראלים מאיסוף בטבע.

ו. רכיכות

מינים מזדמנים מהטבע, כמו שבלול השדה, קדמום ודרחול השיח.

ז. חרקים

- טוואי המשי, ארבה המדבר, מקלונים, חיפושיות קמח וצרצרים
- חרקים חברתיים כמו דבורים ונמלים (יש להקפיד שלכוורת תהיה יציאה רחוקה ממקום הילדים).

6.2 בעלי חיים המותרים לגידול מחוץ למבנה בית הספר וגן הילדים

א. כל בעלי החיים המותרים לגידול בתוך המבנה, בתנאי שאפשר לספק להם את התנאים הדרושים לגידולם

ב. בנוסף אליהם:

- יונקים: כבשים, עזים וחזירים

- **עופות מים:** ברכיות, ברברים, מנדרינים, קרולינים, נטה ועוד, למעט מינים ישראלים
- **תרנגולאיים:** תרנגולים ממנים שונים, פניניות, פסיונים ושלווים, למעט מינים ישראלים
- **יונאיים:** יונים מזנים שונים (דואר, מסולסלות, טווסיות וכו'), למעט מינים ישראלים.

6.3 בעלי חיים האסורים לגידול

- א. טורפים שמשקלם בבגרותם מעל 5 ק"ג
- ב. בעלי חיים ארסיים
- ג. פרימאטים (קופים) מכל סוג שהוא
- ד. עופות גדולים כמו יען, אמו וקזואר
- ה. זוחלים שמשקלם בבגרותם מעל 3 ק"ג
- ו. דגים טורפים שמשקלם בבגרותם עולה על ק"ג אחד
- ז. דגי פרינאה
- ח. חיות בר של ארץ ישראל שנאספו מהטבע, כגון צבי יבשה.

6.4 בעלי חיים האסורים לגידול בתוך מבנה בית הספר אך מותרים לגידול מחוץ למבנה

- טורפים שמשקלם בבגרותם מעל 2 ק"ג (אסור לגדלם בגן הילדים)
- פרסתניים כגון צבאים, יעלים, עזים, כבשים, סוסים וחמורים
- אווזי הבית ואווז סיני (אסור לגדלם בגן הילדים).

7. עקרונות הטיפול השוטף במרחב הזואולוגי

7.1 תזונה

- א. האחראי על המרחב הזואולוגי ידאג להזנה קבועה של בעלי החיים.
- ב. המזון יותאם על פי צורכי בעל החיים ובהתאם להנחיות האחראי. הזנת בעלי החיים תיעשה בשיתוף עם התלמידים. אין לבסס האכלת בעלי חיים במרחב הזואולוגי על שאריות מזון.

- ג. המזון לבעלי החיים יוחזק באגף נפרד, בכלים סגורים, מוגן מפני השמש והלחות ומפני עובש, מזיקים ומזהמים.
- ד. על כלי המזון יירשם תוכנו ותאריך תפוגתו של המזון. כמו כן יירשם על כלי המזון לאילו בעלי חיים הוא מיועד.
- ה. המזון יירכש באופן מסודר ומרוכז, ממקורות בדוקים, ויאושר על ידי הווטרינר.
- ו. אסור להאכיל בעלי חיים בבשר ובדגים ממקור לא ידוע שלא בפיקוח וטרינרי.
- ז. אסור להאכיל בעלי חיים טורפים, כולל נחשים, בבעל חיים חי.
- ח. אין לאפשר לתלמידי המוסד החינוכי להשתתף או לצפות בהאכלה בבעל חיים שלם (גם אם הוא מת). יש להאכיל את בעל החיים הזה לאחר שהתלמידים עזבו את בית הספר.

7.2 ניקיון והיגיינה

- א. האחראי על המרחב הזואולוגי ידאג לתנאים ההיגייניים המלאים הנדרשים לגידול בעלי חיים.
- ב. יש לרחוץ את בעלי החיים רק על פי הנחיות ברורות של הווטרינר/הזואולוג ובאופן שלא יסכן את חייהם ואת בריאותם.
- ג. חובה לשמור על ניקיון סביבתו של בעל החיים כדי למנוע חולי, תמותה וזיהום הסביבה.
- ד. מומלץ כי השמירה על הניקיון ועל ההיגיינה של בעלי החיים תיעשה בשיתוף עם התלמידים.
- ה. חייב להיות במרחב הזואולוגי ברז לנטילת ידיים. התלמידים ישטפו ידיים לאחר כל פעילות עם בעלי חיים.
- ו. חייבים להיות במרחב הזואולוגי חומרי ניקוי וחיטוי שיוחזקו בארון סגור ובאריזות מקוריות, מסומנות היטב.

7.3 טיפול וטרינרי

בעלי החיים במרחב הזואולוגי חייבים להיות בפיקוח וטרינרי שוטף ובכללו חיסון בעלי החיים. הווטרינר צריך להכיר את המקום ולהיות בעל ידע מתאים לטיפול בכל מגוון החיות הנמצאות בו.

הוטרנר חייב להיות זמין להגעה למקום במקרי חירום ולטיפול שגרה בהתאם לצורך וכן לנהל יומן טיפולים מסודר שישמר במקום, בהתאם לתקנות צער בעלי חיים (החזקה שלא לצרכים חקלאיים), התשס"ט-2009.

7.4 הטיפול בבעל חיים חולה

- א. יש לבחון את ההתנהגות של בעלי החיים ולדאוג לבדיקה פיזית תקופתית במטרה להבחין בשינויים חריגים העלולים להצביע על חולי.
- ב. בכל מקרה של חשד למחלה או לפגיעה בבעל חיים ידאג האחראי על המרחב הזואולוגי לבדיקת בעל החיים על ידי וטרנר ולטיפול בו באותו היום, תוך פרק זמן סביר.
- ג. בעלי חיים חולים, או חשודים כחולים, יופרדו משאר בעלי החיים בכלוב או במתקן מתאים ויוחזקו בפינת ההסגר.
- ד. הטיפול בבעלי חיים אלו ייעשה אך ורק על ידי האחראי על המרחב הזואולוגי או על ידי ממונה מבוגר מטעמו, ובשום פנים ואופן לא על ידי הילדים.
- ה. יש למנוע סבל מבעלי החיים. מתן טיפול רפואי מידי ישמש מודל התנהגות נכון לחיקוי וללמידה.

7.5 בריחת בעלי חיים

- א. יש להודיע מיד לאחראי על המרחב הזואולוגי על בריחת בעל חיים ובמקביל לחסום במידת האפשר את דרכי המילוט שלו.
- ב. יש להימנע מהפחדת בעל החיים הבורח, דבר העלול לגרום לו להתנהג באופן אגרסיבי ולפגוע בעצמו או באחרים.
- ג. במקרה של בריחת בעל חיים העלול לפגוע פיזית בבני אדם או בבעלי חיים אחרים (טורפים, פרסתנים וכו') חובה ליידע מיד את השירות הוטרנרי העירוני ואת המשטרה. במקרה של בריחה או גנבה של חיה בר חובה לפעול בהתאם לנוהלי רשות הטבע והגנים ולהעביר דיווח כתוב בטופס מתאים.

7.6 ניהול מידע – רישום ותיעוד

- א. האחראי ירכז תיק בעבור כל סוג בעל חיים שיכלול –
- מידע כללי על סוג בעל החיים, לרבות התנאים הנדרשים להחזקתו, הזנתו, היבטים רפואיים וחסיונים נדרשים והעשרות שיש לספק לו;
  - רישום מעקב אחר ילודה ותמותה;
  - תיעוד רפואי.
- ב. האחראי ינהל מעקב אחר צריכת המזון ותכנון הרכישה העתידית.

8. פיקוח על הרבייה

- 8.1 חובה לדאוג לבקרה ולפיקוח על התרבות בעלי החיים כדי להימנע מצפיפות ומתנאי אחזקה לא נאותים.
- 8.2 יש לדאוג לפתרון עבור הצאצאים לפני תחילת הרבייה ולהכין מקום מתאים במרחב הזואולוגי עצמו או מקום מתאים שהצאצאים יועברו אליו.
- 8.3 אם לא נמצא פתרון ראוי עבור הצאצאים, חובה לנקוט אמצעים למניעת רבייה:

א. **עיקור או סירוס:** ניתוח הנעשה על ידי וטרינר ומתאים למרבית היונקים המוחזקים במרחבים הזואולוגיים. לטיפול זה יתרון, בנוסף למניעת הרבייה: בעלי החיים הופכים נוחים יותר לאחזקה הן מבחינת מערכות היחסים בין בעלי החיים בקבוצה והן מבחינת תוקפנותם כלפי בני האדם הבאים אתם במגע. לגבי בעלי חיים מיוחדים (אקזוטיים) יש ליצור קשר עם וטרינר המתמצא במין הרלוונטי. **היתרון המרכזי בעיקור ובסירוס** הוא שהטיפול חד-פעמי ואינו מצריך מעקב וטיפולים עתידיים. לגבי חיות בר יש לתאם את מדיניות העיקור עם רשות הטבע והגנים.

ב. הפרדת הזכרים מהנקבות

- יש להקפיד שבעת הוצאת בעלי חיים מהקבוצה יהיו כל האנשים הפועלים במרחב הזואולוגי מודעים להפרדה וידעו להימנע מ"ערבוב" בין קבוצות. **היתרון המרכזי בשיטת הפרדה** הוא שהיא הפיכה ומאפשרת ריבוי מבוקר בתקופות שונות.
- חשוב להתייחס לצרכיו החברתיים של המין ולבחון אם שיטה זו מתאימה גם בהתאם למצבו של בעל החיים.

- **אסור** להפריד נקבות חמוסים לצורך מניעת ריבוי. אם אין מחזיקים קבוצת רבייה, חובה לעקר את הנקבות. נקבות לא מעוקרות עלולות למות מאנמיה כתוצאה מאיבוד דם.
  - **אסור** לבצע הפרדה בין הורים לצאצאים בזמן הטיפול בהם למעט מקרים שבהם יש חשש לבריאותו של הצאצא.
  - **אסור** להחזיק בעל חיים ממחלקת היונקים בנפרד מאמו לפני שהגיע לגיל גמילה.
  - **אסור** לגדל גוזל שגילו פחות מארבעה ימים בנפרד מבוגרים בני מינו, אלא אם ההפרדה נועדה להגנתם או לרווחתם של האם או צאצאיה.
- 8.4 אסור לאפשר רביית בעלי חיים המועמדים לפיזור בבתי התלמידים כמה חודשים לפני תחילת חופשה, כדי למנוע המלטה בבית התלמידים או העברת ולדות יונקים (מספר החודשים תלוי במשך תקופת ההיריון וההנקה של כל אחד מבעלי החיים).

9. קליטת בעל חיים חדש במרחב הזואולוגי

- 9.1 האחראי על המרחב הזואולוגי יקלוט רק בעלי חיים המתאימים לאופי המוסד ולתנאים הפיזיים הקיימים במקום. יש לוודא שבחירתם תהיה ממקור מהימן, הדואג לבריאותן של החיות ולטיפול בהן. קליטה של חיות בר מחייבת היתר החזקה של רשות הטבע והגנים לגבי חיות בר.
- 9.2 יש לקנות בעל חיים רק ממקומות מוכרים, הנמצאים בפקוח וטרינרי ובעלי היתר סחר של רשות הטבע והגנים לגבי חיות בר. בעל חיים בריא ניכר בכסות גופו המסודרת והמבריקה, בהתנהגותו, במידת העירנות שלו ובסדירות האכילה.
- 9.3 אחזקת חיות בר מהארץ ומהעולם והעברתן מחייבות קבלת היתר בכתב מרשות הטבע והגנים.
- 9.4 יש לדאוג לבדיקה וטרינרית של כל בעל חיים חדש לפני הכנסתו למרחב הזואולוגי ולביצוע החיסונים הנדרשים.
- 9.5 יש לבודד בעל חיים חדש, או קבוצת בעלי חיים שהגיעו יחד, למשך עשרה ימים לפחות בפינת ההסגר שתהיה במקום מרווח ובפקוח שוטף.
- 9.6 אחרי תקופת הבידוד אפשר לצרף את בעל החיים לקבוצה באופן הדרגתי, באמצעות מתקן הפרדה מתאים, במטרה להגן עליו ועל הקבוצה. אפשר למשל להציב רשת המפרידה בין בעלי החיים אך מאפשרת לחיה המבודדת לצפות בבני מינה.

- 9.7 רצוי לבדוק את בעל החיים בדיקה פיזית לפני תקופת הבידוד ואחריה.
- 9.8 יש לבחון את התנהגותו של בעל החיים.
- 9.9 אין לאפשר לתלמידים לגעת בבעל החיים בתקופת הבידוד.
- 9.10 בכל מקרה שבו מתעורר חשד למצבו הבריאותי של בעל החיים יש לפנות לוטרנר.

10. מוות של בעל חיים

10.1 מוות של בעל חיים במוסד החינוכי

- בעל החיים במרחב הזואולוגי עלול למות גם אם הוא קיבל טיפול טוב והולם (מוות טבעי או ממחלה או מכל סיבה אחרת). יש לנהוג לפי ההנחיות האלה:
- א. הטיפול בגופת בעלי החיים ייעשה על פי הנחיות הווטרנר ובאחריות האחראי על המרחב הזואולוגי.
- ב. אסור לאפשר לתלמידים לטפל בגופת בעל החיים. יש להשאיר את הטיפול בגווייה לוטרנר או לאחראי על המרחב הזואולוגי.
- ג. יש להחליט עם הווטרנר המטפל או עם הווטרנר הרשותי אם להעביר את גופת בעל החיים לבדיקה פתולוגית.
- ד. בכל אירוע של מוות חריג ובכל מקרה שבו מת יותר מבעל חיים אחד באותו בית גידול או בסמיכות זמנים יש להעביר את אחת הגופות לבדיקה פתולוגית, להתייעץ עם הווטרנר המטפל ולבחון הפקת לקחים למניעת הישנות האירוע במידת האפשר. בכל מקרה של מוות חריג יש לוודא כי הווטרנר יוציא דוח מתאים, ויש לתעד את הדוח ולשמרו בתיק הרפואי.
- ה. במקרה של גסיסה של בעל חיים יש להזמין וטרנר מיד. אין לאפשר לתלמידים לשהות במקום.
- ו. יש לשוחח עם התלמידים על אירוע המוות ולענות בכנות על שאלותיהם. רצוי לערב את היועץ או את הפסיכולוג של המוסד החינוכי.
- ז. אם המורה מתרשם שמות בעל החיים משפיע באופן קשה על התלמיד והוא מביע את תחושותיו בהתרגשות רבה מהרגיל, יש לפעול להרגעתו ולהעביר את הטיפול בו ליועץ או לפסיכולוג החינוכי של המוסד החינוכי.

10.2 מוות של בעל חיים מחוץ לבית הספר

- א. ילדים חווים לעתים מוות של בעל חיים אהוב, שלהם או בסביבתם, כאירוע קשה, ויש להתייחס אליהם בהבנה ובכבוד ראש. אין לנסות לבטל את החוויה ולהפחית מעוצמתה.
- ב. מומלץ לשוחח עם התלמיד או להפנותו אל יועץ בית הספר לפגישה שבה יוכל לבטא את רגשותיו.
- ג. יש לאפשר לילד להתאבל על מות חיית מחמד שהוא היה קשור טליה ולסייע לו בתהליך הפרדה.
- ד. יועץ בית הספר יכול להתייחס למוות של בעל החיים כאל אירוע מזמן לשיחה עם התלמידים בנושא המוות.

11. כללי ההתנהגות של תלמידים עם בעלי חיים

1.1 כללי

- א. בעלי חיים אינם יכולים להתלונן. חובתנו להגן עליהם, לשמור על רווחתם הגופנית והנפשית ולמנוע מהם סבל. אחת הדרכים להגנה עליהם היא קביעת כללי התנהגות.
- ב. מומלץ לעבוד על גיבוש כללי התנהגות בשיתוף עם התלמידים ועם הצוות כדי להשיג שיתוף פעולה ומעורבות גדולה יותר של התלמידים ושל הוריהם.
- ג. על התלמידים ללמוד מה הם צורכי בעלי החיים ולהכיר את התנהגותם לפני שמאפשרים להם כניסה למרחב הזואולוגי.
- ד. יש להדגיש כי הכניסה למרחב הזואולוגי היא כניסה לעולם שמתקיימים בו כללים שיש לכבדם. הכללים נקבעים לא רק כדי להבהיר לתלמידים מה מותר ומה אסור אלא גם כדי להעביר מסר שאין לזלזל בחיי בעלי החיים ובצורכיהם וכדי למנוע את הטרדתם ואת הפגיעה בהם.

11.2 כללי ההתנהגות

- יש להציב שלט ועליו כללי ההתנהגות המפורטים להלן במקום בולט לעין:
- א. מותר לגעת בבעלי החיים רק בנוכחות מבוגר או באישורו ורק על פי הנחיות שנקבעו מראש.

- ב. בעת יצירת מגע ראשוני עם בעל חיים יש לאפשר לבעל החיים לגשת לתלמיד מיזמתו.
- ג. יש להתקרב אל בעל החיים בהדרגה ובעדינות.
- ד. יש להימנע מביצוע תנועות מוגזמות, העלולות להפחיד את בעל החיים.
- ה. יש לשמור על שקט ולהימנע מקולניות בקרבת בעלי החיים.
- ו. אסור להטריד בעלי חיים, ובמיוחד את אלה המטפלים בגורים, בגוזלים וכד'.
- ז. יש לאפשר לבעל החיים להיכנס למקום מסתור ומחסה הממוקם בכלוב על פי רצונו.
- ח. יש להקפיד על סגירת כלובים ושערים במטרה למנוע את בריחת בעל החיים המסכנת את קיומו.
- ט. אסור לקשור בעל חיים או להגביל את תנועתו באופן שייגרם לו סבל.
- י. אסור להכות בעל חיים או לפגוע בגופו.
- יא. חובה לדווח לאחראי על המרחב הזואולוגי או לכל איש צוות על תלמיד או על מבוגר הפוגע בבעל חיים או מציק לו.

11.3 הפעולות להטמעת כללי ההתנהגות

- א. כללי ההתנהגות ייכתבו על כרזה וייתלו במקום בולט בכניסה למרחב הזואולוגי. כללי התנהגות ייחודיים לסוג בעל החיים ייתלו בחזית הכלוב ובכניסה אליו.
- ב. האחראי על המרחב הזואולוגי יקרא בקול רם וידגים לכל תלמיד או קבוצת תלמידים את הכללים לפני כניסתם לפעילות במרחב הזואולוגי או בכלוב.
- ג. האחראי יודא את ידיעותיהם של התלמידים בכל הקשור לכללי ההתנהגות. רצוי לנהל דיון עם התלמידים על הסיבות לקביעת הכללים ועל החשיבות של אכיפתם.
- ד. תלמיד שלא יעמוד בכללים לא יורשה להשתתף בפעילויות עם בעלי חיים.
- ה. הפעילות בנושא קביעת כללי ההתנהגות במרחב הזואולוגי מזמנת הזדמנות לשוחח עם התלמידים על התייחסותם אל בעלי חיים בסביבתם הקרובה ומאפשרת היכרות עם בעלי החיים, התבוננות

ממוקדת בהם וזיהוי צורכיהם. כמו כן היא מחדדת את הרגישות ואת האכפתיות ומעודדת יזמה, כמו למשל הגשת מים ומזון לבעל חיים ברחוב, מציאת מחסה לבעל החיים בקור, השתתפות פעילה ביזמות למען קידום השמירה על הטבע ועוד.

12. הטיפול בבעלי חיים בתקופת החופשה מלימודים

12.1 מומלץ לא להעביר את בעלי החיים בתקופת החופשה לבתי התלמידים. על המוסד החינוכי לדאוג לטיפול בבעלי החיים בזמן חופשות, אם באמצעות תלמידים תורנים בליווי מבוגר שיגיעו לבית הספר ואם באמצעות עובד מיומן שימונה על ידי האחראי על המרחב הזואולוגי. העברת חיות בר לבתי התלמידים חייבת בדיווח ובקבלת היתר מראש מרשות הטבע והגנים.

12.2 במקרה שלא נמצא פתרון נאות לטיפול בבעל החיים בתוך המוסד החינוכי והוחלט להעבירו לטיפול בבית התלמידים יש לנהוג כמפורט להלן:

א. חובה לקבל אישור בכתב מהורי התלמיד. האחראי על המרחב הזואולוגי יודא שהורי התלמיד מוכנים לטפל בבעל החיים ומודעים לאחריות הכרוכה בכך, ואף ידריך אותם באופן הטיפול בבעל החיים.

ב. בעלי חיים שיועברו לטיפול בבית התלמיד יימסרו בכלובים מתאימים לגידול ולשהייה ממושכת, בצירוף הנחיות ברורות לטיפול בכתב.

ג. חובה לתת לתלמיד המטפל בביתו בבעל החיים את מספרי הטלפון של האחראי על המרחב הזואולוגי במוסד החינוכי ושל הווטרנר המפקח למקרה של חשד למחלה או פציעה ולמקרה של פגיעה בבעל החיים או ממנו.

ד. אסור לתת לילדים בעלי חיים טורפים לטיפול בבית, למעט חמוסים.

ה. בכל מקרה, כל בעלי החיים של המרחב הזואולוגי חייבים להיות בפיקוח יום-יומי של אדם מבוגר שיהיה מסוגל לתת מענה לכל בעיה שתתעורר גם בזמן החופשות.

13. שילוב תלמידים במרחב הזואולוגי

13.1 שילוב תלמידים במרחב הזואולוגי ייעשה בכל השלבים: בתכנון, בהקמה, בתחזוקה ובניהול של המרחב הזואולוגי. התלמידים יעסקו בלמידה ובמעקב מתמשכים. שילוב התלמידים במרחב הזואולוגי ייעשה תוך

הוראות קבע

החלפה – 9.4-10

26

עמ' 22 מתוך 46 עמודים חוזר מנכ"ל עד/3(ב), כ"ח בחשוון התשע"ד, 1 בנובמבר 2013

הנחלה והפנמה של האחריות לשלומם ולרווחתם של בעלי החיים. יש לדאוג להפיכת המרחב הזואולוגי למוקד לימודי רב-תחומי, המשלב הוראת עמיתים ומרכז סביבו מגוון רחב של פעילויות בית ספריות ופעילויות הנוגעות לשמירה על הטבע.

- 13.2 שהיית תלמיד במרחב הזואולוגי לבדו, ללא מבוגר או בפקוחו, אסורה.
- 13.3 אין לאפשר לתלמידים לטפל בבעלי חיים חולים ללא האחראי על המרחב הזואולוגי.
- 13.4 אסור לתלמידים לטפל בחיות גוססות ובגופות בעלי חיים.

14. אלימות והתעללות בבעלי חיים

14.1 כללי

מרבית הילדים אוהבים בעלי חיים ורוצים ברווחתם, אולם יש מקרים שבהם תלמידים מתאכזרים לבעלי חיים ופוגעים בהם. יש להתמודד עם פגיעה בבעלי חיים בשלושה מישורים: מוסרי-הומני, פסיכולוגי וחוקי, כמפורט להלן:

- א. **המישור המוסרי-הומאני:** יש להדגיש שמדובר ביצור חי, בעל רגישות לכאב, וראוי להגנה ולחמלה.
- ב. **המישור הפסיכולוגי:** יש להתייחס לעובדה שפגיעה בבעלי חיים מסירה את העכבות הטבעיות מפני פגיעה בגוף חי ובכך עלולה לזרז פגיעה בבני אדם. מחקרים מצביעים כי התעללות בבעלי חיים היא אות מקדים להתנהגות אלימה כלפי בני אדם ועל כן היא חייבת להדליק נורות אדומות לגבי מצבו הנפשי של הפוגע. לעתים התנהגות פוגעת בבעלי חיים מטרימה התנהגות פוגעת אחרת בהמשך (מינית או פיזית). לא אחת מתברר כי ילד הפוגע בבעלי חיים הוא קרוב להתעללות בביתו או בבית הספר.
- ג. **המישור החוקי:** יש להדגיש שהתעללות ופגיעה בבעלי חיים היא עברה פלילית, שהעונש עליה יכול להגיע לשלוש שנות מאסר.

14.2 הפעולות שיש לנקוט במקרה של פגיעה בבעל חיים

התעלמות מפגיעה בבעל חיים מונעת טיפול בתלמיד ועלולה לגרום להישנות התופעה, לעידוד אלימות גם כלפי בני אדם ולפגיעה ברגשות התלמידים והצוות. לכן יש לנקוט את הפעולות האלה:

- א. יש לדווח למנהל בית הספר ולצוות הטיפולי.

- ב. מנהל בית הספר והצוות הטיפולי ישקלו דיווח לפקיד סעד או למשטרה.
- ג. חובה ליידע את הורי התלמיד הפוגע ולהתריע בפניהם בדבר ההשלכות האישיות, החברתיות והפדגוגיות של הפגיעה.
- ד. על הצוות להעניש את התלמיד ולהרחיקו מיד מבעל החיים כדי למנוע הישנות מקרים של התעללות בבעלי חיים. יחד עם זאת חשוב ללמוד ולהבין את גורמי ההתנהגות השלילית של התלמיד ולפעול בהתאם.
- ה. יש לבנות תכנית התערבות טיפולית לתלמיד בשיתוף עם היועץ החינוכי ועם הפסיכולוג החינוכי.
- ו. יש ליזום פעילות חינוכית, לשוחח עם כלל התלמידים על נסיבות המקרה ולדון בתוצאות ובהשלכות של הפגיעה בבעל חיים.
- ז. על מקרה של התעללות בבעל חיים **שבו זהות התוקף אינה ידועה** יש לדווח מיד למשטרה, ובהמשך יש לקיים שיחות עם התלמידים.
- ח. הדיווח של מנהל בית הספר ייעשה על פי כללי הדיווח על אלימות (ראה את חוזר הוראות הקבע תשע"א1), "יצירת אקלים בטוח וצמצום האלימות במוסדות החינוך".

14.3 מניעת התאכזרות לבעלי חיים

- א. יש להבהיר לתלמידים שגם לבעלי החיים יש רגשות והם נהנים או סובלים כתוצאה מההתנהגויות שלנו.
- ב. כדי לאפשר יחס הוגן לבעל החיים בשבי יש ללמוד על בעל החיים, על אורח חייו ועל מקומו בטבע, על העדפותיו ועל האופן שבו עלינו להתייחס אליו במרחב הזואולוגי.
- ג. אין לראות בהתעללות מעשה קונדס, הן בשל השלכותיה על בעל החיים והן בשל היותה מרמזת על קיומם של קשיים ומצוקות אצל הפוגע. יש להתייחס בחומרה לתופעות של פגיעה בבעלי החיים.
- ד. יש להכיר את חוק צער בעלי חיים, התשנ"ד-1994, את תקנות צער בעלי חיים (החזקה שלא לצרכים חקלאיים), התשס"ט-2009, ואת החוק להגנת חיית הבר, ולדעת שבעלי חיים מוגנים גם על פי החוק. עברה על חוקים אלו היא חמורה, והעונש על מבצעה כבד.
- ה. יש ללמד את ההבדל בין חובת-דיווח להלשנה ולהציג לתלמידים דרכים שתאפשרנה להם לדווח על מקרי התעללות ללא חשש.

ו. יש לקיים שיעורים בנושא של היבטים הומאניים בהתייחסות אל בעלי חיים. מומלץ לעסוק בפיתוח רגישות, אחריות, מחויבות וחמלה (ראה נספח 4).

15. ניסויים בבעלי חיים

15.1 **אסור בהחלט** לנתח ולהרוג בעלי חיים או לערוך בהם ניסויים שיש בהם התערבות פולשנית מכל סוג שהוא. ככלל, למידה אפקטיבית יכולה להתרחש בלי לערוך ניסויים בבעלי חיים.

15.2 **אסור** לבצע ניסויים שבהם נגרם לבעל החיים סבל מכל סוג שהוא, כגון הרעבתם, האכלתם במזון שאינו מיועד להם, בדיקת הישרדותם במצבים קשים, עריכת שינויים במבנה החברתי שלהם הגורמים לתוקפנות וכד'.

16. בעלי חיים שאינם חלק מהמרחב הזואולוגי במוסד החינוכי

16.1 **מומלץ להפגיש תלמידים עם בעלי חיים מחוץ למוסד החינוכי. יש להקפיד שהסיורים ייערכו רק במקומות מוסדרים שבהם רמת החזקת בעלי החיים גבוהה.** המקומות המומלצים הם גני החיות השייכים לארגון גני החיות בישראל: ספארי רמת גן, גן החיות התנכי בירושלים, גן גורו וגן החיות בקריית מוצקין ואתרים העומדים בתו התקן המפורט בחוזר זה ושקיבלו אישור ממשרד החינוך.

16.2 **אין להפעיל תכניות שבהן המפעילים – חברות חיצוניות – מגיעים עם בעלי החיים למוסד החינוכי, למעט כלבים.** הובלת בעלי חיים לפעילות מחוץ למקום גידולם הרגיל גורמת להם סבל רב, והובלה של עופות וזוחלים אף כרוכה בסכנה לבריאותם.

16.3 במקרים חריגים, שבהם תחליט בכל זאת הנהלת המוסד החינוכי להפעיל תכנית כזו, חלה על המפעיל חובת עמידה בהוראות הנוהל לאישור תכניות חיצוניות המובא בחוזר הוראות הקבע עא/4(א), סעיף 63-7.3.

16.4 בנוסף, על המפעיל להציג אישור לניוד בעלי חיים ממשרד החינוך:

- לגני הילדים: האגף לחינוך קדם-יסודי, הגב' ברברה אנדרס, טל' 054-4751453, דוא"ל barbaraan@education.gov

- לבתי ספר יסודיים ועל-יסודיים: הגב' יפית בר-און, טל' 050-7632741, דוא"ל yafit.bo@gmail.com; מר ז'אן אטלי, טל' 052-4847686, דוא"ל erez1986@012.net.il

מנהל המוסד החינוכי אחראי לקבל מהגוף המפעיל אישור, או, לחלופין, עליו לדווח לגורמים הנ"ל על כוונתו להעסיק גורם חיצוני ולשלוח את פרטיו לצורך קבלת האישור. האישור יינתן בכפיפות לעמידה בקריטריונים האלה:

א. מפעיל התכנית המביא את בעלי החיים למוסד החינוכי חייב לעמוד בתנאי האחזקה וההובלה בהתאם לדרישת חוק "תקנות צער בעלי חיים, הגנה על בעלי חיים (החזקה שלא לצרכים חקלאיים)" המעודכן.

ב. על המפעיל להציג למנהל בית הספר או למנהל גן הילדים את התכנית ובכלל זה פירוט בעלי החיים שיוצגו במהלך התכנית.

ג. פעילות חד-פעמית עם בעלי חיים אסורה; יש לדרוש מהמפעיל תכנית מתמשכת, הכוללת גם פעילות עיונית, ללא בעלי חיים, במטרה להוביל תהליך היכרות משמעותי עם בעלי החיים ולעורר את רגשותם של התלמידים לצורכיהם.

ד. על המפעיל להציג כללי התנהגות ברורים לתלמידים לפני הפעלת התכנית במטרה לשמור על רווחת בעלי החיים שיוצגו במפגשים; למשל: מניעת התגודדות בלתי מבוקרת סביב בעל החיים, שמירה על השקט, הימנעות מביצוע תנועות מוגזמות העלולות להפחיד את בעל החיים וכיו"ב.

ה. אחד המפגשים חייב להיות מוקדש לנושא רווחת בעלי החיים ולמניעת התאכזרות.

ו. בעלי החיים שיותר להבאה למוסד החינוכי במקרים החריגים הם יונקים המותרים לגידול בתוך מבנה בית הספר או בגן הילדים, כמפורט להלן:

1) מותר להביא זוחלים רק בחודשים מאי ויוני.

2) אסור להביא לבית הספר או לגן הילדים בעלי חיים האסורים לגידול כמו דו-חיים או נחשים.

3) מומלץ להביא לפעילויות בעיקר כלבים.

ז. המפעיל ידאג לאישור רפואי המעיד על בריאות בעלי החיים המוכנסים למוסד החינוכי והבאים במגע עם הילדים.

16.5 מנהל המוסד החינוכי אחראי לוודא שהסביבה שבה תלמידיו פועלים ומבקרים במסגרת פעילות הקשורה לבעלי חיים, אם בתוך כותלי המוסד החינוכי ואם מחוצה לו, עומדת בהוראות של חוזר זה.

16.6 כלבים או חתולים המגיעים למוסד החינוכי מבתי התלמידים, מבתי המורים או מעמותות לפעילות אחת או יותר חייבים להיות מחוסנים. חיות אחרות המגיעות למוסד החינוכי מבתי התלמידים חייבות להיות בריאות ובפיקוח וטרינרי.

17. יום בעלי החיים

17.1 יום י"א באייר – יום בעלי החיים בבתי הספר

יום י"א באייר נקבע כיום בעלי החיים בבתי הספר. אנו ממליצים על קיום יום זה שייצג את חשיבות בעלי החיים כחלק בלתי נפרד מחיינו ומסביבתנו ואת חובתנו לכבדם, לדאוג לרווחתם ולשמור על הסביבה שהם ואנו נמצאים בה.

יום זה יוקדש לקשר וליחסי הגומלין בין בני האדם לבעלי החיים ולשמירה על הטבע. מומלץ להתייחס גם לחיות משק ולתנאי החזקתן. יש חשיבות רבה בתכנון פעילות ולמידה מקדימות בנושא.

להלן תאריכים בינלאומיים המוקדשים לרווחת בעלי החיים:

- יום המגוון הביולוגי: 22 במאי
- יום למען חיות משק: 2 באוקטובר
- יום שימור חיות הבר: 4 בדצמבר
- יום זכויות בעלי חיים: 10 בדצמבר

17.2 רעיונות והצעות לפעילות בבתי הספר ב"יום בעלי החיים בישראל"

- א. **אירועים:** טקס בית-ספרי, אירוע קהילתי, יום פעילות ויצירה.
- ב. **פעילויות:** ארגון ימי אימוץ; גיוס מתנדבים לפעילות למען בעלי החיים; פעילות רב-גילאית המשלבת תלמידים מבתי ספר שונים, בוגרים והורים; הפעלות יצירה; יצירת העשרות ומתקנים עבור בעלי החיים; ארגון משחקים, חידונים ושעשועונים בנושא בעלי חיים ושמירה על הטבע; העברת שיעורים על ידי תלמידים בכיתות וכד'.
- ג. **אירוח:** אירוח של נציגי עמותות למען בעלי חיים, החברה להגנת הטבע, המשרד להגנת הסביבה, נציגי רשות עירונית, פקח אזורי מרשות הטבע והגנים, מאמן כלבי נחייה לעיוורים, כלבי משטרה/צבא, וטרינר, זואולוג.

ד. **יזמות תלמידים:** עצומות שתלמידים ייזמו למען בעלי חיים, חלוקת חומר הסברה לקהילה, שמירה על ניקיון היישוב מהצרכים של בעלי החיים, יזמות בנושא של קידום שמירת טבע וסביבה, התנדבות ושיתוף פעולה עם שמורות טבע באזור, עם כלביות עירוניות ועם עמותות למען בעלי חיים.

ה. **תצוגות:** תוצרים שתלמידים הכינו; כרזות מידע על בעלי חיים בסכנת הכחדה, על חיות משק, על חיות מחמד בבתי התלמידים; תצלומים ומידע על בעלי חיים בארצנו ועל בעלי חיים ביצירות אמנות; מתקני העשרה לבעלי חיים; עמדות טלוויזיה ומחשב עם סרטונים בנושא.

אפשר לפנות אל המדריכים בנושא בעלי חיים באמצעות מר אריה רוקח, טל' 054-4538385, או הגב' ריקי בצרי, טל' 03-7441349, או מר ארנון פרימוב, טל' 054-8026111.

18. הוראות בטיחות (בנוסף להוראות הבטיחות בחוזר הוראות הקבע סב/6(ב), סעיף 30-5.1, ס"ק 3)

18.1 השגחה

- א. כל פעילות של תלמידים בסביבת בעלי חיים תיעשה בנוכחות מבוגר/בוגר או בפיקוחו.
- ב. **חובה** לאכסן חומרי חיטוי במקום נעול ומאוורר.
- ג. **חובה** לרשום על-גבי האריזות של חומרי החיטוי את כללי השימוש בהם ולציין במקום בולט את המילה **רעל**, בהתאם להנחיית מכון התקנים.
- ד. **אסור** לאכסן חומרי חיטוי באריזות מזון.
- ה. **חובה** לאחסן תרופות של בעלי חיים במתקן סגור ונעול (בארון).
- ו. **חובה** להפריד בין תרופות לבעלי חיים ובין מזון ותרופות לבני-אדם.
- ז. **אסור** ללכת יחף בסביבת בית גידול לבעלי חיים (מרחב זואולוגי, ספארי, חדר-חקר).
- ח. **חובה** להחזיק ערכת לכידה, הכוללת רשת לכידה לעופות וליונקים קטנים, מוט ללכידת נחשים, כפפות עבות וכלוב ריק.
- ט. **חובה** לדאוג לתאורה של 500 לוקס לפחות לטיפול בבעלי חיים בלילה/בשעות החושך, באופן שהתאורה תאפשר צפייה נוחה בכל חלקי הכלובים והחצרות שיש בהם בעלי חיים. רצוי להתקין עמעם (דימר) שיאפשר הדלקה הדרגתית של האור.

18.2 מיקום בית הגידול וסביבתו

- א. **בית גידול בתוך מבנה** (חדר, לובי, פטיו-חצר פנימית וכו')
- (1) בית הגידול יוצב במקום נוח לטיפול, שלא יחייב אמצעים מיוחדים כדי להגיע אליו (כמו סולם וכו').
  - (2) יש להציב את בית הגידול על מעמד יציב, בולט ונוח לצפייה.
  - (3) בית הגידול יוצב במקום שלא יפריע למעבר חופשי.
  - (4) **אסור** להציב בית גידול הבולט מהמעמד שלו. בית הגידול יוצב באופן **שלא יבלטו** פינות חדות ואבזרים חדים כלפי מעבר הולכי הרגל.
  - (5) **אסור** להציב כלובים עם בעלי חיים במסדרון ובמעברים.
  - (6) **אסור** לבנות אקווריום/טרריום מזכוכית שהיא בעובי של פחות מ-6 מ"מ.
  - (7) **אסור** לשכן דגים בצנצנות עגולות לנוי. שהייה בצנצנות גורמת לדגים לעיוות המציאות.
  - (8) **מומלץ** לבנות כלובים מחומר פולימרי – לא מזכוכית.
  - (9) באקווריום/טרריום הבנוי **מזכוכית** יש לוודא שהפינות ושפת ה**זכוכית** תהיינה מלוטשות לכל אורכן ומעוגלות.
  - (10) **כל סדק בזכוכית האקווריום/טרריום פוסל** את השימוש בו.
  - (11) **אסור** לבנות כלוב מרשת גמישה ללא מסגרת קשיחה.
  - (12) בכלוב הבנוי מרשת יש לוודא שקצות הרשת מוגנים על ידי פס הגנה.
  - (13) **אסור** לבנות כלובים מחומר שבעלי חיים מסוגלים לכרסמו.
  - (14) מכסה/גג בבתי גידול שרוחבם עולה על מטר אחד **חייב** להיות מעוגן לדפנות הכלוב או לקיר המבנה.

ב. **בית גידול מחוץ למבנה**

- (1) מרחב זואולוגי חייב להיות סגור ומוקף בגדר רשת בצפיפות שלא תעלה על 10 ס"מ בין מרכיביה, ובכל מקרה הגדר תותאם לסוג בעלי החיים במרחב הזואולוגי.

- (2) הגדר תהיה בגובה של 200 ס"מ לפחות, ובחלק העליון תהיה תוספת גדר ברוחב של 50 ס"מ **בשיפוע כלפי חוץ**, בזווית של 45 מעלות, כדי למנוע כניסת אנשים ובעלי חיים מבחוץ.
- (3) במרחב זואולוגי שיש בו בעלי חיים המסוגלים לטפס/לקפוץ על גדרות יש לבנות גדר היקפית גם עם **שיפוע עליון** המוטה **כלפי פנים** בזווית של 45 מעלות. במרחב זואולוגי שבו בעלי החיים משוטטים בחופשיות בשטח המגודר ופועלים בו תלמידים מומלץ לדאוג לכניסה כפולה.
- (4) **במרחב זואולוגי שגודלו מעל חצי דונם חייבים להיות שני** פתחי יציאה ברוחב של 120 ס"מ לפחות. פתחי היציאה מהמרחב הזואולוגי צריכים להיות נעולים. האמצעים לפתיחת הנעילה (מפתח, כלי פריצה וכו') חייבים להיות בסמוך לפתחים. הפתחים יהיו סגורים גם בזמן פעילות.
- (5) סביב ברכה בחצר **חייבת** להיות גדר בגובה של לא פחות מ-110 ס"מ. הגדר תהיה בנויה באופן שתמנע מעבר חופשי לילדים, על פי תקן 1142 העדכני ליום ביצוע העבודה.
- (6) **אסור** שמפלס המים בברכה יעלה על 40 ס"מ.
- (7) ניקוז הברכה יהיה ישירות למערכת הביוב או למערכת טיהור מים מורשית, באישור הגורמים האחראים על מערכת הביוב. רצוי להתקין בברכה מערכת סינון לשילוב ניקויה עם חיסכון במים.
- (8) במרחב הזואולוגי חייבת להיות פינה לחיטוי ולנטילת ידיים.
- (9) **במרחב הזואולוגי חייבת** להיות פינה קבועה, סגורה ומסודרת לאחסון כלי עבודה (מגרפה, מעדר וכו').
- (10) חייב להיות אישור מהנדס לכל שבילי התנועה, הגשרים והמתקנים במרחב הזואולוגי.

ג. **אבזרים ומערכות עזר לבטיחות**

- (1) **חייבות** להיות עמדות כיבוי אש תקניות ונגישות במרחב הזואולוגי, בחצר ובמבנים, בהתאם להנחיות של שירותי הכבאות.

- (2) למערכת החשמל המותקנת במרחב הזואולוגי, בגן החקר, בבתי הגידול, בחצר ובמבנים חייב להיות אישור בכתב של חשמלאי מוסמך.
- (3) אסור לחמם כלוב בגוף חימום גלוי ובלהבה גלויה.
- (4) אסור להשאיר חוטי חשמל גלויים שאינם מושחלים בתוך צינורות ותעלות תקינים ועמידים בפני כרסום.

ד. עזרה ראשונה

- (1) **חייבת** להיות ערכת עזרה ראשונה של "מגיש עזרה ראשונה" נגישה בכל בית גידול בחצר/במבנה. הערכה צריכה להכיל גם מצאי של ציוד שיכול לשמש למתן עזרה ראשונה לבעלי חיים במקרה הצורך.
- (2) **חובה** לפנות לגורמים רפואיים מוסמכים כדי לטפל בכל פגיעה על ידי בעל חיים - נשיכה, סריטה או התנהגות לא שגרתית של בעל החיים.

19. נספחים

נספח 1 החוברת "הקמה, אחזקה וטיפול בבעלי-חיים בפינות חי וסביבת לימוד במוסדות חינוך"

החוברת "הקמה, אחזקה וטיפול בבעלי-חיים בפינות חי וסביבת לימוד במוסדות חינוך" נכתבה על ידי מר ישראל ויסנשטרן, הגב' דליה ברמן, מר בנצי דבש, מר יעקב ארגנטרו, ד"ר צבי סבר וד"ר רוני רדו, והופקה על ידי המינהל לחינוך התיישבותי ועליית הנוער, הפיקוח על מדעי החיים והחקלאות והיחידה לייעוץ ולהדרכה בנושא בעלי חיים במשרד החינוך, בשנת 2001.

מהדורה חדשה לחוברת נכתבה בעקבות חוזר זה, ובה מדריך מפורט לבניית בתי גידול לבעלי החיים השונים בהתאם לצורכיהם המזעריים. החוברת ערוכה על פי הסדרות של בעלי החיים: יונקים, עופות, זוחלים, דו חיים, דגים, רכיכות וחרקים.

הפירוט של בניית בתי הגידול – שם כולל לכל סוגי הכלובים – הוא על פי הסדר הזה:

1. תיאור בית הגידול (בחדר או בחצר, עפ"י הצורך)

2. גודל בית הגידול

3. המצע והאבזרים

4. תנאי האקלים

5. המזון

6. אמצעי המשחק

7. הערות.

ההנחיות בחוברת מיועדות להקמת בתי גידול בגודל מזערי הכרחי. מומלץ לבנות בתי גידול גדולים ככל האפשר לרווחת בעלי החיים.

להלן קישור לחוברת:

http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Mazkirut_Pedagogit/Chaklaut/Kishurim

נספח 2 תכנון פרויקטים עם בעלי חיים בבתי ספר

(סיכום הרצאתו של ד"ר רוני רדו במסגרת השתלמות של היחידה לייעוץ ולהדרכה בנושא בעלי חיים במערכת החינוך, משרד החינוך, המינהל לחינוך התיישבותי ועליית הנוער; סיכמה: הגב' אירית טסלר)

להלן עקרונות עבודה בסיסיים החשובים בהקמת פרויקט עם בעלי חיים בבית ספר, כפי שהוצגו בהרצאתו של ד"ר רוני רדו במסגרת השתלמות של היחידה לייעוץ ולהדרכה בנושא בעלי חיים במערכת החינוך. חלק מעקרונות עבודה אלה רלוונטיים גם להקמת פרויקטים במסגרות אחרות, ולא רק בבתי ספר.

1. מציאת "משוגע לדבר"

הקמת פרויקט עם בעלי חיים דורשת לא מעט אנרגיות ולא מעט שעות עבודה בנוסף לשעות העבודה רגילות, ולכן קיומו של "משוגע לדבר" הוא הגורם הראשון החשוב להצלחת הפרויקט.

2. הקמת צוות חשיבה

לשם תכנון הפרויקט וביצועו חובה להקים צוות חשיבה בתוך המערכת. רצוי שצוות זה לא יהיה גדול מדי, בן 6-7 אנשים, כדי שאנשי הצוות יצליחו לקבל החלטות.

בצוות זה חשוב שייכללו:

א. מנהל בית הספר (או מישהו מטעמו);

ב. נציג ועד ההורים;

ג. האחראי על הפרויקט – "המשוגע לדבר";

ד. אנשי מקצוע נוספים מתחומים שונים, שיכולים לסייע בהשגת המטרות השונות (כמו פסיכולוגי חינוכי, יועץ, מחנכים, מורים מתחומים שונים כמו אמנות, אנגלית, ספורט וכדומה).

(גורמים א' ו-ב' חשובים לשם קבלת ההחלטות ומימושן וכן להשגת התקציבים).

3. תכנון הפרויקט

צוות החשיבה צריך להתחיל לתכנן את הפרויקט, הן ברמה הפדגוגית והן ברמה האופרטיבית. יש לקחת בחשבון שתהליך התכנון של הפרויקט גוזל זמן רב. בפרויקטים בהיקף גדול יש לצרף לצוות אדם מקצועי אשר ינחה ויכוון את הצוות.

בשלב זה יש לקבוע את –

א. מטרות הפרויקט;

ב. היקף הפרויקט;

ג. התקציב, המשורות והיקפי השעות.

יש לבנות תכנית לשלוש שנים לפחות, ויש להציגה לגורמים נוספים.

השאלה הראשונה שצוות החשיבה צריך לשאול במסגרת תכנון הפרויקט היא "למה?" – למה בכלל מקימים פינת חי בבית הספר? לאילו מטרות: לימודיות, חינוכיות, חווייתיות או טיפוליות? אפשר לבחור את כל המטרות האלה או רק חלק מהן. בכל מקרה חשוב שבצוות החשיבה ייכללו אנשים המתאימים להשגת המטרות שנקבעו.

צוות החשיבה צריך לבנות את הרציונל של הפרויקט, לגבש קונספט בית-ספרי ולקבוע מטרות. מטרות הפרויקט תושגנה רק אם בעלי החיים יהיו חלק מתכנית חינוכית בית ספרית. לדוגמה: כדי להוריד את רמת האלימות יש לבנות תכנית נגד אלימות שבעלי החיים הם חלק אינטגרלי שלה, או אם רוצים להיעזר בבעלי החיים כדי להעלות את רמת הקשב והריכוז של התלמידים, צריך לבנות תכנית מתאימה, עם אנשי מקצוע מתאימים. בעלי החיים לעולם לא ישיגו את המטרות לבדם, ללא תכנית מסודרת, ולכן פינת חי המופעלת על ידי גורמים חיצוניים, או פינת חי שאינה מלווה בתכנית פדגוגית/לימודית/טיפולית, סופן שתיסגרנה.

בהמשך צריך להחליט על היקף התכנית. ההיקף יקבע את התקציבים ואת כוח האדם שנזדקק לו. אם נחליט להקים תכנית קטנה, שבה יוכנס כלוב של בעלי חיים לבית הספר, מספיק להתייעץ עם אדם מומחה בתחום של גידול בעלי חיים. לפרויקטים בהיקף גדול יותר כדאי לדאוג למלווה או למלווים שמכירים את הצד החינוכי/הפדגוגי/הטיפולי ואת הצד הטכני של הקמת פינת חי. החלטה על בנייה של חדר בעלי חיים תדרוש להקציב לכך אדם שיקים את החדר וידאג לתפעולו השוטף. החלטה על בנייה של פינת חי בחצר תחייב את בית הספר לבנות את פינת החי בליווי אנשי מקצוע מתאימים – זואולוג, אדריכל ומהנדס – וכן לקבל אישורי בטיחות.

התקציב ייקבע במקביל, בהתאם למרכזיות התכנית בבית הספר. אם בעלי החיים יהיו מרכיב מרכזי בתכנית הבית-ספרית, יש להקצות די משאבים לכך, עם תכנון לשלוש שנים לפחות, ומומלץ להקצות כסף להשתלמות בית ספרית בנושא זה. הקמת פינת חי ללא הכשרה של צוות מורים שיעזר/ישתמש בה נידונה לכישלון.

חשוב להציג את הפרויקט במהלך התכנון והבנייה לגורמים נוספים בבית הספר (כמו צוות בית הספר, ועד ההורים וכדומה), וזאת כדי לגייס "אוהדים" לנושא בתוך בית הספר. חשוב שהצוות המוביל יתחיל לפעול רק כשיש לו "גב" להקמת הפרויקט וידע ותכנון מספיקים; אחרת התכנית לא תצליח.

4. **בתכנון ובבנייה של פרויקט עם בעלי חיים יש לפעול בהתאם לסעיפים האלה:**
- א. חוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים), התשנ"ד-1994
  - ב. החוק להגנת חיית הבר, התשט"ו-1955
  - ג. הוראות הבטיחות של משרד החינוך המובאות בחוזר הוראות הקבע סב/6(ב), סעיף 5.1-30
  - ד. "כללי האחזקה של בעלי חיים והטיפול בהם במוסדות חינוך" בחוזר הוראות הקבע סב/9(א), סעיף 5.1-34
  - ה. החוברת "מדריך להקמה, אחזקה וטיפול בבעלי חיים בפינות חי וסביבת לימוד במוסדות חינוך" מאת דליה ברמן, בנצי דבש, ישראל ויסנשטרן, צבי סבר ורוני רדו.
5. **פיקוח וטרינרי**
- פינת החי חייבת בפיקוח וטרינרי, לפחות פעם בשלושה חודשים. פיקוח וטרינרי אפשר לקבל באמצעות הווטרינר הרשותי. נוסף לפיקוח הווטרינרי פינת החי מחויבת לדאוג לווטרינר שיגיע למתן טיפולים רפואיים לבעלי החיים.
6. **עקרונות בבניית תכנית עבודה**
- א. כדאי להתחיל לאט.
  - ב. כדאי להתחיל בקטן.
  - ג. הפעילות היא המפתח.
- חשוב להתחיל את הפרויקט לאט ובקטן. הקמת פרויקט עם בעלי חיים והטמעתו אורכות זמן ודורשות תהליך של חשיבה ולמידה. לפני שמקימים פינת חי גדולה ואטרקטיבית יש לבדוק אם בית הספר (המורים והתלמידים) מתחבר לנושא בעלי החיים.
- הצלחתו של הפרויקט תלויה ברמת הפעילות המתגבשת בפינת החי ומסביב לה. פינת חי בבית ספר אינה יכולה לתפקד לאורך זמן כ"אטרקציה". בעלי החיים צריכים להפוך לחלק אינטגרלי של ההוויה הבית ספרית. חשוב לחבר בין בעלי החיים לבין התכניות בבית הספר: לשלב את פינת החי ובעלי החיים בתכנית הלימודים הקיימת (במדעים, במתמטיקה, במדעי החיים, בעברית, באמנות, בספרות, באנגלית וכו'), בתכניות ייחודיות שתיבנה ובחיי היום-יום בבית הספר.

נספח 3 חוקים ותקנות בנושא צער בעלי חיים והגנת חיות הבר

1. **חוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים), התשנ"ד-1994**
להלן קישור לחוק באתר המשרד להגנת הסביבה :
<http://www.sviva.gov.il/InfoServices/ReservoirInfo/DocLib/klali24.pdf>
2. **תקנות צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים)(החזקה שלא לצרכים חקלאיים), התשס"ט-2009**
  - א. להלן קישור לתקנות באתר המשרד להגנת הסביבה :
<http://www.sviva.gov.il/InfoServices/ReservoirInfo/DocLib/klali62.pdf>
  - ב. **כללי התנהגות לפינת ליטוף (מתוך התוספת השנייה לתקנות צער בעלי חיים)**
אסור לפגוע בחיות, להציק להן או להפחיד אותן!
שמרו על שקט. הימנעו מתנועות חדות.
יש להתייחס לחיות בזהירות ובהתחשבות.
אסור להחזיק חיה או לגעת בה בניגוד לרצונה.
אסור להכניס אוכל לפינת הליטוף בלי רשות מדריך.
אסור לגעת בחיות או להאכיל אותן בלי רשות ופיקוח של מדריך.
חובה לציית להוראות של המדריכים.
מי שלא יציית להוראות המדריכים – יוצא מהמקום.
כללי התנהגות – לאתר פעילות
אסור לפגוע בחיות, להציק להן או להפחיד אותן!
יש להתייחס לחיות בזהירות ובהתחשבות.
אין להכות את החיות בשום פנים, אופן או צורה.
אסור לרכב על בעלי החיים/לעלות על כרכרה בלי רשות ופיקוח של מדריך.
חובה לציית להוראות של המדריכים.
מי שלא יציית להוראות המדריכים יוצא מהמקום.

באתר פעילות שיש בו רכיבה על בעלי חיים יופיע גם:

אין להפחיד את בעלי החיים, להכותם או להפעיל עליהם כוח כדי שינועו מהר יותר; יש לפעול בהתאם להוראות המדריך.

3. החוק להגנת חיית הבר, התשט"ו-1955

להלן קישור לחוק באתר המשרד להגנת הסביבה:

<http://www.sviva.gov.il/InfoServices/ReservoirInfo/DocLib/teva16.pdf>

א. הרוח "החיה" שבחבורה

(ריקי בצרי, ישראלה פוקס ונטע סילוני)

"הרוח 'החיה' שבחבורה" היא תכנית ייחודית, חווייתית, שפותחה על ידי היחידה לחינוך של עמותת S.O.S חיות ומשרד החינוך, בשיתוף עם המשרד להגנת הסביבה. התכנית עוסקת בפיתוח אחריות, מנהיגות ומעורבות בקהילה באמצעות נושא בעלי-החיים.

הנחת היסוד היא שהעמקת הקשר עם בעלי החיים תגביר את הרגישות ואת האחריות של הילדים כלפי בעלי חיים. הדגש בתכנית הוא על בעלי-חיים הנמצאים בסביבתנו הקרובה ועל היחס אליהם, שלא פעם הוא בלתי הולם ומלווה בהזנחה. ילדים רבים חסים עליהם והיו רוצים לעזור, אך נבצר מהם לעשות זאת, לפעמים משום שהם חוששים ובעיקר משום שאינם יודעים כיצד.

הקשר לבעלי חיים משמש גירוי המרכז יחדיו ילדים הנמשכים באופן טבעי לנושא. הזיקה של הילדים לבעלי חיים משמשת אמצעי לפעילות ולמעורבות בקהילה. הילדים לומדים לקבל ולהבין את השונה ואת חסר האונים ולקבל החלטות, והם מגלים שבאמצעות נתינה – מתן עזרה לבעלי חיים וטיפול בהם – אפשר להגיע למימוש עצמי ולתחושת סיפוק. ההבנות האלה גורמות לילדים, בין היתר, לנקוט יזמה ולפעול לשיפור המצב הקיים.

במסגרת התכנית תלמידים בוגרים עוברים הכשרה בנושא בעלי חיים, ובמהלכה הם לומדים להנחות תלמידים צעירים.

בתכנית סדרת פעילויות הניתנות ליישום בדרכים שונות ובמסגרות שונות. אלה פרקי החוברת:

1. אם פתאום אפגוש אריה
2. משהו משותף – על הקשר המופלא בין ילדים לבעלי חיים
3. חתולים חסרי בית
4. שוטטות של בעלי חיים
5. לקחת אחריות
6. אלימות ובעלי חיים
7. לעקר או לא להיות?

8. שוקי – יש לך בית
9. למצוא פתרון – מפגש עם קלב חסר בית
10. נספחים המציגים עבודה בבתי ספר, כרטיסי מנחה ועוד.
- העבודה בחוברת מתוכננת על פי שלבים: הכרת הנושא, ניתוח הבעיה ולבסוף – יישום וביצוע. היישום נעשה בדרכים שונות ומגוונות, בהתאם ליצירתיות ולרעיונות של בתי הספר והתלמידים.

**אפשר להשיג את התכנית באמצעות היחידה לחינוך של עמותת S.O.S חיות,
טל' 03-7441349 ו-03-7441010,
או באמצעות ליאת פלד חיים – מדריכה ארצית לתכניות בתחום בעלי חיים –
משרד החינוך, שפ"י, טל 054-5414985.**

ב. אלימות ילדים בבעלי חיים – תכנית בית-ספרית

שפ"י – משרד החינוך ועמותת S.O.S חיות

(ריקי בצרי)

התכנית "אלימות ילדים בבעלי חיים" מונחית על ידי הקשר שבין התייחסות לילדים אל בעלי חיים לבין התייחסות לילדים אל ילדים אחרים. הנחות היסוד הן, שחוסר רגישות לסבל ולכאב של בעלי חיים עלול להביא למצבים של אדישות וקהות חושים לסבל אנושי, ושבעקבות העיסוק בצרכים של יצורים חיים וההבנה כי אין להתייחס בקלות ראש לפגיעה בבעלי חיים יבואו גם המודעות וההבנה לצורכי הזולת והשונה בחברת הילדים.

המטרה העיקרית של התכנית היא לצמצם/למנוע את רמת האלימות המופנית כלפי בעלי חיים ולאחר ילדים שמתעללים בהם כדי לסייע הן לילדים והן לבעלי החיים.

התכנית בנויה במתכונת של חוברת עבודה המחולקת לפרקים ולשלבים, ומציעה מגוון רחב של נושאים לדיון, כמו הבחנה בין שובבות לאלימות, זכויות ילדים וזכויות בעלי חיים, דיווח או הלשנה, החוק ומשמעותו ועוד. התכנית מאפשרת למחנך להשתמש במערכי השיעור המתאימים לו ולכיתתו תוך כדי התייחסות לכישורים כמו פיתוח רגישות ואמפתיה, התמודדות עם כעסים, עמידה בלחץ חברתי ועוד.

מומלץ שהתכנית תהיה חלק מפעילות רחבה יותר למניעת אלימות או חלק מפרויקט בית ספרי בנושא טיפוח יחס הוגן לבעלי חיים שבמסגרתו אפשר לשלב טיפוח מיומנויות וכישורי חיים.

אפשר להשיג את התכנית באמצעות
עמותת s.o.s חיות - אינט' www.sospets.co.il
טל' 03-7441010 ו-03-7441349 ובאתר האינט' של שפ"י.

ג. בעלי חיים בגן הילדים – כישורי חיים וטיפוח היחס לבעלי חיים באמצעות מפגשים עם בעלי חיים וסיפורים (לגיל הרך)

שפ"י והחינוך הקדם-יסודי (ריקי בצרי, ישראלה פוקס, ברברה אנדרס ומדריכי שפ"י לנושא בעלי חיים)

סיפורים על בעלי החיים הם גורם מזמן לעיסוק בבעלי החיים בטבע העירוני. שילוב של סיפורי ילדים, התבוננות בבעלי החיים ומגע מבוקר אתם תורמים ללמידה של הילד הרך להתייחס בכבוד, ברגישות ובאחריות לבעלי החיים בסביבה הקרובה.

אין ספק שחינוך מגיל צעיר להתבוננות אמפטית בבעלי החיים ולהכרה בצורכיהם הבסיסיים יטפחו בני אדם רגישים לחברה, לסביבה ולבעלי החיים שבה.

התכנית עוסקת –

1. במפגשים עם בעלי חיים בגן הילדים ובסביבה הקרובה;

2. בטיפוח כישורי חיים ויחס לבעלי חיים באמצעות מגוון סיפורי ילדים.

החלק הראשון בתכנית יסייע לגנות לחשוף את הילדים למפגשים עם בעלי החיים המצויים בגן הילדים ובסביבתו באמצעות: אחזקת אקווריומים, הקמת פינות שתייה לבעלי החיים המצויים בסביבה – חתולים, קיפודים – הקמת פינות האכלה לציפורים ולחתולים שבחצר, טיפוח נמלים בגינה, גינת פרפרים ועוד.

החלק השני עוסק בפיתוח מודעות וכישורי חיים באמצעות סיפורים על בעלי חיים; למשל: אין במו בבית/ג'ונתן אמט, האריה הרעמתן והגירפה גם/דוב אלבום, סיפור על טיול של ארנב וחתול/מיריק שניר, גם שוגי הרגיש יכול להרגיש/ליאור אבורבן, החתול דלעת משנה את הדעת/יונתן יבין, מעשה בצב קלב ושני ילדים/רבקה מגן ועוד.

עיבוד התכנים מסייע לענות על צרכיו של הילד ביחסו לבעלי חיים ומאפשר לו לספק את סקרנותו הטבעית וכן מחזק בילד רגישות, חמלה ואחריות ביחסו לעולם החי.

לפרטים ולהזרחה:
הגב' ברברה אנדרס, מדריכה ארצית בחינוך הקדם-יסודי,
טל' 054-4751453;
הגב' ליאת פלד חיים, מדריכה ארצית בתחום בעלי חיים בשפ"י,
טל' 054-5414985.

ד. אנשים ובעלי חיים – יחסים הדדיים

פרויקט "חיות וחברה", המחלקה לזואולוגיה, אוניברסיטת תל אביב
(יוסף טרקל, שני דורות ודפנה לב)

התכנית מיועדת לתלמידי חטיבות הביניים. הנחת היסוד שלה היא שהעמקת הקשר עם בעלי החיים תגביר את האמפתיה ואת האחריות שהילדים חשים כלפי בעלי חיים, וכן תגביר את התועלת ההדדית שיפיקו הן הילדים והן בעלי החיים.

התכנית כוללת כ-10 מפגשים, בהיקף של 25-28 שעות. במסגרת התכנית הילדים שומעים הרצאות המלוות בהדגמות חיות ובעזרים מתקדמים, יוצאים לסיורים במקומות שונים ומתנסים במגוון פעילויות יצירה התורמות להפנמה ולהעמקה של התכנים הנלמדים.

אלה נושאי המפגשים:

- היבטים היסטוריים של הקשר בין אנשים לבעלי חיים
- ביות בעלי חיים
- דפוסי התנהגות של חיות מחמד (בעיקר כלבים וחתולים)
- היעזרות בכלבי שירות לרווחת האדם
- העשרה סביבתית של בעלי חיים בשבי
- שמירת טבע
- חיות משק והאדם: החשיבות של הענקת תנאי מחיה נאותים
- בעלי חיים בתרבויות שונות.

דגש מיוחד ניתן ללימוד הנושא של רווחת בעלי חיים בכלובים, מתוך מחשבה שגירוי היצירתיות בתחום זה ישליך וישפיע על התנהגות הילדים המחזיקים חיות מחמד בבתיהם ועל דרך החזקתם את החיות.

במסגרת הלימוד של נושא זה הילדים מתנסים בעיצוב ובהעשרה של כלובים – הן כלובי חיות בר בגן הזואולוגי של אוניברסיטת תל אביב והן כלובי החתולים המוחזקים במקלטי בעלי חיים.

אפשר ליישם חלק ממערכי השיעור של התכנית באופן עצמאי בבית הספר. אפשר לקבל מערכים אלה וכן תמיכה בהפעלת התכנית, רובה ככולה, במשרד הפרויקט "חיות וחברה". כמו כן אפשר לעיין במאגר של תכניות לימוד נוספות ובמערכי שיעור הקשורים בבעלי חיים.

**לפרטים אפשר לפנות אל פרויקט "חיות וחברה", טל' 03-6406671,
טלפקס 03-6406155, דוא"ל animal@tauex.tau.ac.il**

ה. הקמת מוקד לטיפול בחתולים בקהילה

(ריקי בצרי, ישראלה פוקס ועמותת S.O.S חיות)

התכנית עוסקת בפיתוח המודעות להגנה על החתולים חסרי הבית החיים בסביבתנו הקרובה. התהליך החינוכי המתבצע בעקבות הפעלת התכנית מתמקד בהטמעת ערכים ובפיתוח כישורים כמו מעורבות, אכפתיות, רגישות, חמלה ועזרה לחלש.

רציונל

לקשר אדם-חיה נודעת חשיבות התפתחותית במיוחד בגיל הילדות וההתבגרות.

המראה של חתולי רחוב רזים ומפוחדים, הנוברים בפחי אשפה, מעורר אצל רבים תחושת רחמים, אך יחד עם זאת מעלה לעתים רגשות שליליים אצל מי שרואים בהם מטרד שיש להכחידו. אחד הפתרונות לבעיה הוא קיום מוקדי סיוע והאכלה מבוקרים ומסודרים. חשוב לדעת שחתולים שבעים ובריאים ישמרו על סיבה נקייה מעכברים וממכרסמים שונים.

שותפות התלמידים בתהליך ובהצלחתו מגבירים את תחושת המעורבות שלהם ומסייעים להעלאת הערך העצמי שלהם. התנדבות ועזרה לזולת, כמו גם הגילוי "שיש ביכולתנו לגרום לשינוי בסביבה", מספקים תחושות סיפוק, אופטימיות ועוצמה, ומפתחים חוסן ויכולת התמודדות עם מצבים שונים ומורכבים בחיי היום-יום.

מטרות התכנית

- הפיכת חתולי הרחוב לנכס חינוכי וסביבתי ומיגור הדימוי השלילי שיש להם
- שיפור האיכות של חיי חתולים ברחוב ושיפור האיכות של חיי הקהילה בסביבת מוקדי סיוע
- פיתוח מודעות ומעורבות אצל הילדים
- הטמעת ערכים בקרב הילדים.

הפעלת התכנית

1. בתי הספר ישמשו מרכזים קהילתיים הקשובים לסביבה ופועלים למענה ולמען החיים בה. הם יחברו לקהילה, לוועדי השכונה ולרשות המקומית לקבלת עזרה בהפעלת המוקדים. עמותת S.O.S חיות תלווה את הפרויקט ותתמוך בו, ויתקיים קשר רציף בינה ובין בתי הספר שיבחרו להיות פיילוט לתכנית.
2. בתי הספר יבחרו, בשיתוף עם העמותה, את המקומות המיועדים להאכלה וידאגו להקמת מבנה/מתקן האכלה אסתטי, מוסתר ומוגן שלא יהיה מטריד לדיירי הסביבה.
3. התלמידים ישיגו מזון להאכלת החתולים מגורמים פרטיים או ציבוריים בקהילה, כחלק מתרומת גורמים אלה למען הקהילה ולמען הפרויקט.
4. עמותת S.O.S חיות תדאג לטיפול הרפואי. וטרינר מקומי של העמותה ילווה את הפרויקט.
5. צוות בית הספר ידאג להפעלת התלמידים לביצוע המשימות של האכלת החתולים והשמירה על ניקיון הסביבה במהלך כל השנה ובחופשות.
6. הפרויקט ילווה בהדרכה במהלך כל השנה. נציגי העמותה, בשיתוף בתי הספר ובסיוע מדריכי שפ"י בתחום, ידריכו את הצוות החינוכי ואת התלמידים בנושאים כגון אורחות החיים של החתולים, צורכייהם, אופיים והתנהגותם, וידגישו את הערכים החינוכיים שהוגדרו כמטרה.

לפרטים ולהדרכה:

הגב' ישראלה פוקס, מדריכה בתחום חינוך באמצעות בעלי חיים - שפ"י,
טל' 054-9701955; מר ארנון פרימוב, עמותת S.O.S חיות, טל' 054-8026111.

1. עבודה בקבוצות עם ילדים "מאתגרים" באמצעות נושא בעלי חיים

(ריקי בצרי – שפ"י)

ילדים לא מעטים במערכת החינוך מתקשים להשתלב ולהתאים את עצמם לסדר היום הבית-ספרי בגלל סיבות שונות הנובעות מקשיים רגשיים וחברתיים, מקשיים על רקע לימודי ועוד. לעתים, כאשר הילד חווה קושי ואי-הצלחה הוא נכנס למעגל של תסכול ושל חוסר סיפוק העלולים להקשות על השתלבותו ולהביא אותו להתנהגויות כמו אלימות, בריונות וגרימת נזק לחברים ולרכוש.

התכנית פותחת עבור הילד מסלול חדש, חווייתי, נגיש, המאפשר לו להרגיש בעל ערך ותורם לזולת.

מטרות התכנית

1. ברמת המוסד החינוכי

- א. הפחתת התנהגויות אנטי-חברתיות
- ב. צמצום נשירה סמויה
- ג. מתן כלים לצוות להתמודדות עם תלמידים מאתגרים

2. ברמת הפרט

- א. העלאת תחושת השייכות, המסוגלות והדימוי העצמי
- ב. רכישת מיומנויות חברתיות ודרכי התנהגות יעילות
- ג. פיתוח היכולות לקבל החלטות, לפתור קונפליקטים וכד'
- ד. פיתוח אחריות ומעורבות לצורכי האחר ולגורלם של בעלי החיים
- ה. הרחבת תחומי הדעת.

העבודה הקבוצתית

התלמידים נפגשים פעם בשבוע במשך 6 חודשים. במפגשים הם רוכשים ידע על בעלי חיים, על צורכיהם ועל הטיפול בהם. הם מתנסים בפעילויות משותפות ליצירת אווירה של קבלה, פתיחות ואמון ומפתחים כישורי חיים ומיומנויות חברתיות באמצעות משחקי סימולציה, ביבילותרפיה, הנחיית עמיתים, צפייה בסרטים, סיורים לימודיים חווייתיים ועוד.

במהלך המפגשים התלמידים רוכשים כישורי הנחיה ומתנסים בהעברת שיעורים לדוגמה, ובהמשך חברי הקבוצה מובילים פעילות בית-ספרית ועירונית.

**לפרטים אפשר לפנות אל הגב' ליאת פלד חיים,
מדריכה ארצית לתכניות בנושא בעלי חיים, משרד החינוך, שפ"י,
טל' 054-5414985.**

נספח 5 טופס לדיווח על גנבת/בריחת חיית בר

להלן קישור לטופס באתר רשות הטבע והגנים:

http://maagalim/workspace/mate/hozrey_mankal/DocLib1/נספח206%-טופס20דיווח20על20בריחה-גניבת20בעל20חיים.pdf

נספח 6 ספרות מומלצת בגיל הרך

(איסוף: ברברה אנדרס)

- דוד גרוסמן (1988), **איתמר פוגש ארנב**, עם עובד, תל אביב
- לאו ליוני (1980), **דג הוא דג**, הקיבוץ המאוחד, תל אביב
- מרג'ורי ניומן (2005), **פטריק בנסון, חולד וגוזל**, מעריב, תל אביב
- הנקס קוין (2004), **תולה רואה ירח מלא**, אחוזת בית, תל אביב
- שרלוט ווק (1997), **ג'ינג'ר**, מחברות לספרות, אור יהודה
- רוזמרי ולס, סוזן ג'פרס (2002), **דפי מוצא בית**, כנרת, אור יהודה
- יונתן יבין, גלעד סופר (2004), **החתול דלעת – משנה את הדעת**, עם עובד, תל אביב
- מרים רות (2003), **החתולים של סבתא נעמי**, ספריית הפועלים, בני ברק
- מרגרט ריי (1975), **בייגלה**, הקיבוץ המאוחד, תל אביב
- מאיר שלו (2012), **קרמר החתול יוצא אל היער**, עם עובד, תל אביב
- אקסל שפּלר, ג'וליה דונלדסון (2003), **הלוויתן והשבלול**, כנרת, אור יהודה
- אקסל שפּלר, פטי קיט (1998), **גינת הפרפרים של בן**, כנרת, אור יהודה
- איליו ספינלי, ג'ין דיר (2001), **היופי של סופי**, כנרת, אור יהודה
- מקס פלטהיס (1971), **הצייר והציפור**, עם עובד, תל אביב.

הוצאה לאור : גף הפרסומים, משרד החינוך

עריכה : דליה הלוי ודליה לאופר

עריכה לשונית : דליה לאופר

מרכזות ההפקה : שרה גמליאל ונעמה ברגר

עיצוב : סטודיו "שחר שושנה"

הודפס במדפיס הממשלתי, ירושלים

כתובת המאגר הממוחשב של חוזרי המנכ"ל: www.education.gov.il/mankal